

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI EKONOMİ POLİTİK VE İŞLETMECİLİK
BİLİM DALI

**AVRUPA BİRLİĞİ'NDE VE TÜRKİYE'DE ÇİFTE
KULLANIMLI MALLARIN İHRACAT KONTROLÜ**
(Yüksek Lisans Tezi)

Tezi Hazırlayan: **Mesut BİRGÜN**

İSTANBUL, 2006

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI EKONOMİ POLİTİK VE İŞLETMECİLİK
BİLİM DALI

**AVRUPA BİRLİĞİ'NDE VE TÜRKİYE'DE ÇİFTE
KULLANIMLI MALLARIN İHRACAT KONTROLÜ**
(Yüksek Lisans Tezi)

Tezi Hazırlayan:
Mesut BİRGÜN
Öğrenci No:
050771612

Danışman:
Yrd. Doç. Dr. Mesut EREN

İSTANBUL, 2006

YEMİN METNİ

Sunduğum Yüksek Lisans Tezimi, Akademik Etik İlkelerine bağlı kalarak, hiç kimseden akademik ilkelere aykırı bir yardım almaksızın bizzat kendimin hazırladığına and içerim.

.25./09/2006

Aday: Mesut BİRGÜN

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

13.12.2006

Enstitümüz *İşletme Yönetimi* Anabilim dalı *Uluslararası Ekonomi Politik ve İşletmecilik* Bilim dalı yüksek lisans öğrencilerinden 050771612 numaralı Mesut Birgün'e "Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim - Öğretim ve Sınav Yönetmeliği"nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği "AVRUPA BİRLİĞİ'NDE VE TÜRKİYE'DE ÇİFTE KULLANIMLI MALLARIN İHRACAT KONTROLÜ" tezini, Yönetim Kurulumuzun 13.10.2006 tarih ve 2006/28 sayılı toplantısında seçilen ve Fakülte binasında toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, ilgili yönetmeliğin (c) bendi gereğince (50) dakika süre ile aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında *oybirliği* ile *Kabul* kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 4 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN
YRD.DOÇ.DR.MESUT EREN

ÜYE
PROF.DR.MUHİTTİN KARABULUT

ÜYE
YRD.DOÇ.DR.SEVAL AKBIYIK

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE VE TÜRKİYE'DE ÇİFTE KULLANIMLI MALLARIN İHRACAT KONTROLÜ

Tezi Hazırlayan: Mesut BİRGÜN

Özet

Bu betimsel araştırmanın amacı, genel olarak ihracat kontrolünün ve Avrupa Birliği ile Türkiye'de çifte kullanımlı malların ihracat kontrolünün nasıl yapıldığının incelenerek, Avrupa Birliği müktesebatının üstlenilmesi sürecinde çifte kullanımlı mallar konusunda Türkiye'nin seçeneklerinin ortaya konmasıdır. Araştırma için alanyazın taraması ve internet olmak üzere nitel veri toplama araçları kullanılmıştır.

Bu araştırmada öncelikle, ihracat kontrolü kavramı ve ihracat kontrol rejimleri incelenmeye çalışılmış, ihracat kontrolünün ne olduğu, ihracat kontrolünün tarihsel gelişimi, ihracat kontrol rejimlerinin neler oldukları ve bu rejimlerin yapısı ele alınmıştır. Ardından, Avrupa Birliği'nde ve Türkiye'de çifte kullanımlı malların ihracat kontrolü incelenmiş, ihracat kontrolünün gelişimi, ihracat kontrol mevzuatları, ihracat kontrol uygulamaları değerlendirilmiştir. Son olarak, mevzuat ve uygulama bakımından Avrupa Birliği'nin ve Türkiye'nin ihracat kontrol yapıları karşılaştırılmış ve katılım müzakereleri bakımından Avrupa Birliği mevzuatı ve uygulamalarına uyum çalışmaları çerçevesinde Türkiye'nin ihracat kontrolü alanındaki mevcut durumu ve seçenekleri ortaya konmuştur.

Bulgular, Türkiye'nin ihracat kontrol sisteminin mevzuat ve uygulama bakımından mevcut durumuyla Avrupa Birliği ihracat kontrol sisteminden oldukça farklı durumda olduğunu, bu farklılığın da ötesinde, Türkiye'nin uluslararası arenadaki sorumlulukları ve yükümlülükleri doğrultusunda, mevcut ihracat kontrol sistemini geliştirmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: İhracat Kontrol, İhracat Kontrol Rejimleri, Çifte Kullanım, Avrupa Birliği'nde İhracat Kontrol, Türkiye'de İhracat Kontrol

EXPORT CONTROLS OF DUAL-USE ITEMS IN EUROPEAN UNION AND TURKEY

Presented by: Mesut BİRGÜN

Abstract

The purpose of this descriptive study is to elaborate the structure of export controls in dual-use items in general, in European Union, and in Turkey, and by comparing and contrasting their export control systems, to find out the alternatives for Turkey in taking over the European Union's legislations in the export controls of dual-use items. The methods and procedures used in collecting data for this study were qualitative, gathered via literature research and the Internet.

In this study, export control is defined, following an introduction of the history and the development of export control. Further, export control regimes and the structures of these regimes are given as prior information. In addition to this, after export control in European Union and Turkey are determined, the development and legislation of export control and its applications are evaluated. Following this, the structure of export control between European Union and Turkey are compared and contrasted in terms of legislation and applications. Lastly, the present situation of Turkey in the field of export control and its options are explored on behalf of accessions in the frame of adjustment studies of European Union legislation and applications.

Findings of the study show that, the present legislation and applications of export control in Turkey and European Union are very different, so the present export control system of Turkey has to be improved to fulfill the responsibilities and obligations in international arena.

Key Words: Export Control, Export Control Regimes, Dual-use, Export Control in European Union, Export Control in Turkey

İÇİNDEKİLER

Yemin Metni	
Jüri Sayfası	
Türkçe Özet ve Anahtar Kelimeler	
İngilizce Özet ve Anahtar Kelimeler (Abstract)	
Tablolar Listesi	iv
Şekiller Listesi	v
Kısaltmalar	vi
Giriş	1

I. BÖLÜM

İHRACAT KONTROLÜ VE İHRACAT KONTROL REJİMLERİ

1. İhracat Kontrolü Nedir?	3
2. İhracat Kontrolünün Gelişimi	6
3. İhracat Kontrol Rejimleri Nelerdir?	14
3.1. Wassenaar Düzenlemesi	16
3.2. Nükleer Tedarikçiler Grubu	19
3.3. Avustralya Grubu	20
3.4. Füze Teknolojisi Kontrol Rejimi	21
4. İhracat Kontrolünün Yapısı ve Uluslararası Uygulamalar	23

II. BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE İHRACAT KONTROLÜ

1. Avrupa Birliği'nde İhracat Kontrolünün Gelişimi	28
2. Avrupa Birliği'nde İhracat Kontrol Mevzuatı	30
2.1. Konu ve Tanımlar	30
2.2. Kapsam	31

2.3. İhracat İzinleri	31
2.4. Çifte Kullanımlı Madde Listelerinin Güncellenmesi	33
2.5. Gümrük Prosedürleri	34
2.6. İdari İşbirliği	34
2.7. Kontrol Tedbirleri	34
2.8. Genel Hükümler	35
2.9. Tüzüğün Ekleri	35
3. Avrupa Birliği'nde İhracat Kontrol Uygulamaları	37
3.1. Liste Bazlı İhracat Kontrol Sistemi	37
3.2. "Catch-all"	38
3.3. İhracat İzinleri	38
3.4. Kontrol Tedbirleri ve Yaptırımlar	40
3.5. Tüzüğün Güncellenmesi	40
3.6. Topluluk Üyesi Ülkelerde Uygulama	41
3.6.1. İngiltere	43
3.6.2. Almanya	47
3.6.3. Polonya	49

III. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE İHRACAT KONTROLÜ

1. Türkiye'de İhracat Kontrolünün Gelişimi	51
2. Türkiye'de İhracat Kontrol Mevzuatı	53
3. Türkiye'de İhracat Kontrol Uygulamaları ve Görevli Kurumlar	58
3.1. Milli Savunma Bakanlığı	59
3.2. Türkiye Atom Enerjisi Kurumu	61
3.3. Dış Ticaret Müsteşarlığı	63
4. Türkiye'de İhracat Kontrol Sisteminin Değerlendirilmesi	65

IV. BÖLÜM
AVRUPA BİRLİĞİ'NİN VE TÜRKİYE'NİN İHRACAT KONTROL
YAPILARININ KARŞILAŞTIRILMASI

1. Avrupa Birliği ve Türkiye’de İhracat Kontrol Mevzuatı Karşılaştırması	69
2. Avrupa Birliği ve Türkiye’de İhracat Kontrol Uygulamaları Karşılaştırması	70
3. İhracat Kontrolü Alanında Avrupa Birliği Mevzuatı ve Uygulamalarına Uyum Çalışmaları Çerçevesinde Türkiye’nin Seçenekleri	72
Sonuç	75
Kaynakça	77
Özgeçmiş	86

TABLÖLAR LİSTESİ

<u>Tablo No.</u>	<u>Sayfa</u>
1. İhracat Kontrol Rejimleri	15
2. WA Çifte Kullanımlı Mal ve Teknoloji Kategorileri	18
3. Topluluk Üyesi Ülkelerde Uygulama	42
4. İhracat Kontrolde Görevli Kurumlar	59

ŞEKİLLER LİSTESİ

<u>Şekil No.</u>	<u>Sayfa</u>
1. Çifte Kullanımlı Mallar	3
2. İhracat Kontrol Sisteminin Öğeleri	23
3. İç Kontrol Programının Kurulması	26
4. İngiltere’de Lisanslama Süreci	44

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AG	Australia Group (Avustralya Grubu)
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
BAFA	Bundesamt für Wirtschaft und Ausfuhrkontrolle (Ekonomi ve İhracat Kontrolleri Federal Bürosu)
BM	Birleşmiş Milletler
BTWC	Biological and Toxin Weapons Convention (Biyolojik ve Toksin Silahlar Sözleşmesi)
CBW	Chemical and Biological Weapons (Kimyasal ve Biyolojik Silahlar)
CGEA	Community General Export Authorisation (Topluluk Genel İhracat İzni)
COCOM	Coordinating Committee for Multilateral Export Controls (Çok Taraflı İhracat Denetimleri Eşgüdüm Komitesi)
CWC	Chemical Weapons Convention (Kimyasal Silahlar Sözleşmesi)
DTI	Department of Trade and Industry (İngiliz Sanayi ve Ticaret Bakanlığı)
DTM	Dış Ticaret Müsteşarlığı
ECO	Export Control Organization (İhracat Kontrol Organizasyonu)
EURATOM	European Atomic Energy Community (Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu)
FTKR	Füze Teknolojisi Kontrol Rejimi
GTİP	Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu
IAEA	International Atomic Energy Agency (Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı)
ICIC	International Code of Conduct against Ballistic Missile Proliferation (Balistik Füzelerin Yayılmasına Karşı Uluslararası Davranış Kuralları)
ICP	Internal Control Program (İç Kontrol Programı)
İMMİB	İstanbul Maden ve Metaller İhracatçı Birlikleri
KİS	Kitle İmha Silahları
KSS	Kimyasal Silahlar Sözleşmesi

MANPADS	Man-Portable Air Defense Systems (Taşınabilir Hava Savunma Sistemleri)
MSB	Milli Savunma Bakanlığı
MTCR	Missile Technology Control Regime (Füze Teknolojisi Kontrol Rejimi)
NATO	North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
NSG	Nuclear Suppliers Group (Nükleer Tedarikçiler Grubu)
NTG	Nükleer Tedarikçiler Grubu
OGEL	Open General Export Licence (Açık Genel İhracat İzni)
OIEL	Open Individual Export Licence (Açık Bireysel İhracat İzni)
OITCL	Open Individual Trade Control Licence (Açık Bireysel Ticaret Kontrol İzni)
OPCW	Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons (Kimyasal Silahların Yasaklanması Örgütü)
SALW	Small Arms and Light Weapons (Küçük ve Hafif Silahlar)
SIEL	Standard Individual Export Licence (Standart Bireysel İhracat İzni)
SITCL	Standard Individual Trade Control Licence (Standart Bireysel Ticaret Kontrol İzni)
TAEK	Türkiye Atom Enerjisi Kurumu
UAEA	Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı
UK	United Kingdom (Birleşik Krallık)
UNAEC	United Nations Atomic Energy Commission (Birleşmiş Milletler Atom Enerjisi Komisyonu)
WA	Wassenaar Arrangement (Wassenaar Düzenlemesi)
WMD	Weapons of Mass Destruction (Kitle İmha Silahları)
ZKA	Zollkriminalamt (Gümrükler Kriminal Dairesi)

GİRİŞ

Türkiye, 3 Ekim 2005 tarihinde Avrupa Birliği ile tam üyelik müzakerelerine başlamakla birlikte, başta ekonomik ve sosyal alanlar olmak üzere, pek çok alanda köklü değişikliklerin yaşanacağı bir sürece girmiştir. Bu süreç içerisinde Türkiye, daha önce Gümrük Birliği kapsamında gümrükler ve dış ticaret alanında Avrupa Birliği mevzuat ve uygulamalarına yakınlaşmış olmakla birlikte, bir bütün olarak yeniden dış ticaret politikaları gözden geçirilecektir. Bu çerçevede, Avrupa Birliği müktesebatının üstlenilmesine ilişkin Türkiye ulusal programında, üyelik yükümlülüklerini üstlenebilme yeteneğinin ele alındığı dördüncü bölümde, “Dış İlişkiler” başlığı altında 26-3 nolu öncelik olarak çifte kullanımlı mallar ele alınmaktadır¹.

Avrupa Birliği müktesebatının üstlenilmesi sürecinde çifte kullanımlı mallar konusunda Türkiye tarafından yapılması öngörülen düzenlemelerde, ilgililere bir anlamda rehberlik etmesi beklenen bu çalışmada, genel olarak ihracat kontrolünün ne olduğu ve Avrupa Birliği ile Türkiye’de çifte kullanımlı malların ihracat kontrolünün nasıl yapıldığı incelenecektir.

Bu betimsel araştırmanın amacı, genel olarak ihracat kontrolünün ve Avrupa Birliği ile Türkiye’de çifte kullanımlı malların ihracat kontrolünün nasıl yapıldığının incelenerek, Avrupa Birliği müktesebatının üstlenilmesi sürecinde çifte kullanımlı mallar konusunda Türkiye’nin seçeneklerinin ortaya konmasıdır. Araştırma için alanyazın taraması ve internet olmak üzere nitel veri toplama araçları kullanılmıştır.

¹ T.C. Resmi Gazete, No:25178 (mükerrer), 24 Temmuz 2003.

Çalışmanın birinci bölümünde, öncelikle ihracat kontrolü kavramı ve ihracat kontrol rejimleri incelenmeye çalışılacak olup, ihracat kontrolünün ne olduğu, ihracat kontrolünün tarihsel gelişimi, ihracat kontrol rejimlerinin neler oldukları ve bu rejimlerin yapısı ile uluslararası uygulamaları ele alınacaktır.

Avrupa Birliği'nde ihracat kontrolünün tartışılacağı ikinci bölümde, Avrupa Birliği'nde ihracat kontrolünün gelişimi, ihracat kontrol mevzuatı ve Avrupa Birliği genelinde ihracat kontrol uygulamaları incelenecek olup, Birlik üyesi ülkelerin ihracat kontrol uygulamalarından örnekler verilecektir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, Türkiye'de ihracat kontrolü ele alınacak olup, Türkiye'de ihracat kontrolünün gelişimi, ihracat kontrol mevzuatı, ihracat kontrol uygulamaları ve görevli kurumların çalışmaları incelenecek ve genel olarak Türkiye'de ihracat kontrol uygulamalarının değerlendirilmesi yapılacaktır.

Dördüncü bölümde, mevzuat ve uygulama bakımından Avrupa Birliği'nin ve Türkiye'nin ihracat kontrol yapıları karşılaştırılacak ve üyelik müzakereleri bakımından Avrupa Birliği mevzuatı ve uygulamalarına uyum çalışmaları çerçevesinde Türkiye'nin ihracat kontrolü alanındaki mevcut durumu ve seçenekleri incelenecektir.

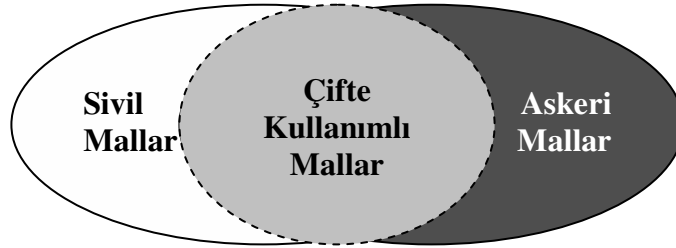
I. BÖLÜM

İHRACAT KONTROLÜ VE İHRACAT KONTROL REJİMLERİ

1. İHRACAT KONTROLÜ NEDİR?

Dış ticarete genellikle ithal edilen mallara yönelik olarak eşyanın gümrük kontrolleri yapılır ve eğer ithalat öncesinde izin/lisans alınması istenmişse bu amaçla alınan belgeler aranır. Bu tür kontrollerde temel amaç, vergi kaybının önlenmesi veya ülkeye sokulmasına ticari veya güvenlik nedenleriyle izin verilmeyen veya çeşitli sınırlamalar getirilen malların tespit edilmesidir. Diğer taraftan, ihracatta uygulanan kontrollerde ise ihraç edilecek malların gerekli ürün standartlarına uygunluğunun sağlanması, kültür ve tabiat varlıklarının korunması veya silah ve mühimmat ile hem askeri hem de sivil kullanımları olabilen “çifte kullanımlı” malların ve nükleer malzemelerin kontrol edilmesi amaçlanmaktadır. Ancak bu çalışma kapsamında ihracat kontrolü kavramı, sadece “çifte kullanımlı” mal, hizmet veya teknolojinin transferinde uygulanan kontrolleri ifade etmekte kullanılacaktır.

Çifte kullanımlı mal, hizmet veya teknoloji kavramı ise temel kullanım amacı askeri olmayan ancak, silah veya mühimmat olarak kullanılabilme veya özellikle bunların üretilmesinde, depolanmasında, taşınmasında, kullanılmasında, patlatılmasında veya fırlatılmasında kullanılabilme niteliğini taşıyan her türlü malzeme, araç-gereç, maddi veya gayri maddi üretim teknolojisi ile nükleer ve nükleer çifte kullanımlı mal, hizmet veya teknolojiyi kapsamaktadır.

Şekil-1: Çifte Kullanımlı Mallar

Genel olarak ihracat kontrollerinin kapsamına, ilgili kurumlar tarafından yayınlanan kontrol listelerinde pek çok ayrıntısını içerecek şekilde listelenen ve gümrük işlemlerine konu olabilen çifte kullanımlı mallar dâhil olmakla birlikte; aracılık, danışmanlık ve eğitim başta olmak üzere bu alandaki her türlü hizmet, know-how ve teknoloji de kontrole tabi tutulmaktadır. Bu bağlamda, üniversite laboratuvarında nükleer malzemeler veya ileri imalat teknikleri çalışan bir öğrenci veya akademisyenin çalışma öncesinde lisans alması gerekebilmektedir. Örneğin üniversitelerinde çok sayıda yabancı öğrenci ve araştırmacı bulunan İngiltere’de, İhracat Kontrol Kurumunun bağlı bulunduğu Ticaret ve Sanayi Bakanlığı tarafından “İngiltere’de Araştırmacılar ve Akademisyenler için İhracat Kontrol Yasası Kılavuzu” yayınlanmıştır².

İhracat kontrolleri, ülkelerin ulusal güvenlik kaygısıyla oluşturdukları iç düzenlemeler olmakla birlikte, aynı zamanda uluslararası sorumlulukların ve işbirliklerinin de bir gereği olarak dış ticarete konu olan her hangi bir mal, hizmet veya teknolojinin transferinde uygulanan kontrollerdir. Temel olarak üç tür uluslararası düzenleme ihracat kontrolünü zorunlu kılmaktadır. Bunlar, uluslararası ambargo kararları, uluslararası anlaşmalar ve çok taraflı ihracat kontrol rejimleridir³.

Uluslararası ambargo kararları, Birleşmiş Milletler, AGİT veya Avrupa Birliği gibi örgütlerin aldığı ve üyelerinin uymak zorunda buldukları ambargo kararlarıdır. Böyle bir durumda üye devletler, dış ticaret ve gümrük alanındaki mevzuat ve uygulamalarını, ambargo kararlarının uygulanmasını temin edecek şekilde oluşturmak ve her türlü tedbiri alarak gerekli ihracat kontrollerini yapmak zorundadır. Örneğin Birleşmiş Milletlerin 6 Ağustos 1990 tarih ve 661 sayılı

² DTI, “Guidance on the Export Control Act for Academics and Researchers in the UK,” May 2004, <http://www.dti.gov.uk/files/file8424.pdf>, (02.07.2006).

³ İMMİB, “İhracat Kontrolü Nedir?” *İhracat Kontrolü*, <http://www.ihracatkontrol.org>, (08.08.2006).

Güvenlik Konseyi Kararı gereğince, Irak'a ambargo uygulanmaya başlanmış ve bu ülkeye yapılan ihracatlar ile bu ülkeden yapılan ithalatlara sınırlama getirilmiştir⁴.

Ülkelerin ulusal güvenlik kaygısı veya uluslararası toplumla işbirliği amacıyla taraf oldukları uluslararası anlaşmalar da ihracat kontrolünü gerekli kılabilir. İhracat kontrolleri ile ilgili söz konusu anlaşmaların başlıcaları, Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması⁵, Biyolojik ve Toksin Silahlar Sözleşmesi⁶ ile Kimyasal Silahlar Sözleşmesidir⁷. Örneğin, 1970 yılında yürürlüğe giren Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşmasına göre; nükleer silah sahibi ülkeler, nükleer silah sahibi olmayan ülkelere nükleer silah veya diğer nükleer patlayıcıları temin etmeleri ve yapmaları için yardımda bulunmamayı taahhüt ederken, nükleer silah sahibi olmayan ülkeler de bu silahları ve patlayıcıları temin etmemeyi ve yapmamayı ve barışçıl nükleer teknoloji geliştirmeleri durumunda da Uluslararası Atom Enerjisi Ajansının güvenlik denetimini kabul etmeyi taahhüt etmişlerdir⁸.

Çok taraflı ihracat kontrol rejimleri ise ülkelerin taraf oldukları uluslararası anlaşmaların bir adım ötesinde, anlaşma konusu alanda gönüllü bilgi paylaşımını ve çok yoğun işbirliğini öngören organizasyonlardır. Bu organizasyonlar, Wassenaar Düzenlemesi (Wassenaar Arrangement/WA), Nükleer Tedarikçiler Grubu (Nuclear Suppliers Group/NSG), Avustralya Grubu (Australian Group/AG) ve Füze Teknolojisi Kontrol Rejimi'dir (Missile Technology Control Regime/MTCR).

⁴ 661 sayılı Güvenlik Konseyi kararı için bakınız:
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/575/11/IMG/NR057511.pdf?OpenElement>, (16.07.2006).

⁵ Anlaşmanın metni için bakınız: TAEK, "Anlaşmalar,"
http://www.taek.gov.tr/uluslararasi/anlasmalar/npt_and.html, (05.06.2006).

⁶ Anlaşmanın metni için bakınız: Biological and Toxin Weapons Convention (BTWC),
<http://www.opbw.org/convention/documents/btwctext.pdf>, (02.05.2006).

⁷ Anlaşmanın metni için bakınız: Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons (OPCW),
http://www.opcw.org/docs/cwc_eng.pdf, (16.07.2006).

⁸ TAEK, *a.g.m.*

2. İHRACAT KONTROLÜNÜN GELİŞİMİ

İhracat kontrolüne tabi çifte kullanımlı malzemeler sayılırken muhtemelen ilk sıralarda yer alan uranyum, Fransa'nın radyum üretimindeki tekeli ortadan kaldırmak üzere, ilk olarak 1907 yılında Avusturya İmparatorluğu'nun uyguladığı ticari ambargo ile ihracat kontrolüne konu olmuştur⁹. Ancak, tarihsel olarak genel askeri veya ticari ambargoları saymazsak, ilk ihracat kontrolü 2. Dünya Savaşı sırasında, ABD, İngiltere ve Kanada tarafından yürütülen atom bombası projesi ile başlamıştır.

Ortak atom bombası projesi kapsamında uranyumun stratejik değeri anlaşılınca, savaş sırasında müttefikleri olan Sovyetler Birliği'nden bile bu gelişmeler gizlenmiş ve 19 Ağustos 1943'te ABD, İngiltere ve Kanada arasında yapılan "Quebec Anlaşması" ile kurulan uranyum tekeliyle, uranyum ihracatına kontrol uygulanmaya çalışılmıştır¹⁰. Ancak, doğal uranyumun (sadece %0.71'i fisyon özelliğine sahip U-235 izotopudur) Sovyetler Birliği dahil dünyanın pek çok yerinde bolca bulunabileceğinin ve bunun da zenginleştirilmesi suretiyle pek çok devletin enerji veya silah amaçlı nükleer güce erişebileceğinin anlaşılması üzerine, 15 Kasım 1945'te adı geçen üç devlet tarafından ortak yayımlanan bir deklarasyonla nükleer alanda uluslararası bir kontrol mekanizması kurularak sadece insani veya endüstriyel amaçlarla nükleer teknoloji kullanılmasının sağlanması önerilmiştir¹¹.

Bu gelişmeler üzerine, 10 Ocak 1946'da ilk toplantısını yapan Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 24 Ocak 1946'da alınan ilk kararda, Birleşmiş

⁹ Bertrand Goldschmidt, "Uranium's Scientific History 1789-1939," *Fourteenth International Uranium Symposium*, Uranium Institute, Eylül 1989, London, <http://www.world-nuclear.org/ushista.htm>, (02.01.2006).

¹⁰ M. Van Leeuwen, "The Future of the International Nuclear Non-Proliferation Regime," *Proliferation, Threat and Learning: The International and Domestic Structures of Export*, ed. William K. Donke, Netherlands: Kluwer Academic Publishers, 1995, ss.207-208.

¹¹ Gordon Edwards, "Canada's Nuclear Industry and the Myth of the Peaceful Atom," *Canada and the Nuclear Arms Race*, ed. Ernie Regehr and Simon Rosenblum. Toronto: Lorimer & Company, 1983, s.147.

Milletler Atom Enerjisi Komisyonu (UNAEC) adıyla, nükleer teknolojinin keşfi, barışçıl amaçlı kullanımı ve kitle imha silahlarının önlenmesi hakkında çalışacak bir komisyon kurulması kararlaştırılmıştır¹².

Ancak, bir yanda, atom bombası yapılmasıyla sonuçlanmış olsa bile yapılan nükleer çalışmaların temelde bilimsel çalışmalar olduğu ve mevcut tekelin er geç kırılacağı, ayrıca bu durumun Sovyetler Birliği'ni kendi nükleer silah programını geliştirmeye iteceğini ve böylelikle nükleer silahlanma yarışının başlayacağını ileri sürenler ile diğer yanda, mevcut tekelin korunması gerektiğini ve ancak bu yolla Sovyetler Birliği'nin dizginlenebileceğini ileri sürenler bulunduğu için henüz netlik kazanmamış olan Amerikan nükleer politikası ile Sovyet politikası çatıştığından, Birleşmiş Milletler Atom Enerjisi Komisyonunda bir ilerleme gerçekleşmemiştir¹³.

Bunun üzerine, Dışişleri Bakanı Dean Acheson başkanlığında bir komisyon tarafından hazırlanan ve ilk kez bir uluslararası ihracat kontrol mekanizmasını kurgulayan Acheson-Lilienthal Raporu hazırlanmıştır¹⁴. Nükleer silahlara sahip tek ülke olan ABD'nin bu silahları imhasını, nükleer silahların geliştirilmesinin tamamen yasaklanmasını ve tüm ülkelerin özgürce yürüttüğü barışçıl nükleer programların Güvenlik Konseyi vetosundan muaf bir şekilde Birleşmiş Milletler tarafından denetlenebilmesini öneren bu rapor ışığında sunulan teklif, Sovyetler Birliği tarafından kabul edilmeyip, yapılan müzakerelerden de bir sonuç çıkmayınca, Birleşmiş Milletler Atom Enerjisi Komisyonu, 1948 yılında çalışmalarına son vermiştir¹⁵. Bu sonuç, bir anlamda nükleer silahlanma yarışının da resmi “start”ıdır.

¹² Birleşmiş Milletler, 24.01.1946 ve K. 1 sayılı genel kurul kararı, <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/032/52/IMG/NR003252.pdf>, (16.07.2006).

¹³ James Chace, “After Hiroshima: Sharing the Atom Bomb,” *Foreign Affairs*, Vol 75, No.1 (January/February 1996), s.10.

¹⁴ ABD Dışişleri Bakanlığı, “A Report on the International Control of Atomic Energy, Publication 2498, Washington, D. C.,” March 16, 1946, <http://www.learnworld.com/ZNW/LWText.Acheson-Lilienthal.html#text>, (16.06.2006).

¹⁵ Richard G. Hewlett and Oscar E. Anderson, “A History of the United States Atomic Energy Commission,” *The New World 1939-1946*, Vol I, (1972), s. 325-394.

1949 yılında Sovyetler Birliği de deneme amaçlı ilk nükleer cihazını patlatmış ve ABD'nin nükleer güç tekelinin kırıldığı ortaya çıkmıştır¹⁶.

Silahlanma yarışının başlamasıyla birlikte, 1949 yılında, başta ABD olmak üzere, İzlanda ve İspanya dışındaki NATO üyeleri ile Japonya tarafından, Batılı ülkelerde geliştirilen silah ve teknolojinin Doğu Bloğu ülkelere transferinin engellenmesi amacıyla Çok Taraflı İhracat Denetimleri Eşgüdüm Komitesi (COCOM- Coordinating Committee for Multilateral Export Controls) kurulmuş ve ilk kez çok taraflı ihracat kontrol rejimi oluşturulmuştur¹⁷. Daha sonra İspanya ve Avustralya'nın da katılımıyla sayısı 17'ye ulaşan COCOM üyeleri, kontrol listesindeki malların başta Sovyetler Birliği olmak üzere, Varşova Paktı üyesi ülkeler ile Çin Halk Cumhuriyeti'ne ihracatı için Komiteden oybirliğiyle önizin almak durumdaydı. Diğer ihracat kontrol rejimleri kadar detaylı çift kullanım listeleri ve son kullanım/kullanıcı analizleri gerektiren lisans prosedürleri olmasa da son derece etkin bir mekanizma olan COCOM, varlık nedeni olan soğuk savaşın sona ermesiyle, bir başka ifadeyle Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla, 1994 yılında faaliyetlerini durdurmuştur¹⁸.

1948 yılında başarısızlıkla sonlanan Birleşmiş Milletler Atom Enerjisi Komisyonu çalışmaları üzerine, ABD, bir yandan COCOM ile nükleer silahlanma yarışında Doğu Bloğu ülkelere ihracat kontrolü uygulanmasını sağlarken, diğer yandan da tehdit oluşturmayan ülkelere barışçıl nükleer çalışmaların yapılabilmesi için "Atoms for Peace" programını uygulamaya koymuştur. Bu çerçevede, 1953

¹⁶ Lee Banville, "Russia's Nuclear History," *Online NewsHour*, http://www.pbs.org/newshour/indepth_coverage/military/proliferation/countries/russia_history.html, (18.08.2006).

¹⁷ Study Group on Enhancing Multilateral Export Controls for US National Security, "Final Report," Washington D.C.: The Henry L. Stimson Center, 2001. s.15.

¹⁸ COCOM hakkında detaylı bilgi için: Stephan D. Bryen, "The Future of Export Controls, Working Paper no:2," *Study Group on Enhancing Multilateral Export Controls For US National Security*. Washington DC: The Henry L. Stimson Center, 2001.

yılında, Birleşmiş Milletler Genel Kurul Toplantısı'nda Amerikan başkanı Eisenhower'ın “Atoms for Peace” konulu konuşmasından yola çıkılarak hazırlanan Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın (IAEA) kuruluş tüzüğü 1956 yılında imzaya açılmış ve 1957 yılında da yürürlüğe girmiştir¹⁹. Nükleer enerjinin barışçıl amaçlarla kullanımını öngören araştırma, geliştirme ve uygulamaları teşvik etmeyi ve gerekli cihaz, uzman ve eğitim olanakları sağlayarak desteklemeyi görev edinen Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın temel dayanakları, nükleer doğrulama ve güvenlik, emniyet ve teknoloji transferidir²⁰.

Diğer taraftan, bu yöndeki çalışmalara bölgesel bir katkı oluşturmak adına da, 25 Mart 1957'de, Roma'da imzalanan bir anlaşmayla, atom enerjisinin barışçı amaçlarla kullanımını geliştirmek için Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) kurulmuştur²¹.

İki kutuplu dünyada hızla artan nükleer silahlanma yarışının sonlandırılması, nükleer yayılmanın durdurulması ve nükleer teknolojinin barışçıl amaçlarla kullanılmasını sağlamak amacıyla, 1968 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda görüşülen ve imzaya açılan Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması²², 1970 yılında yürürlüğe girmiştir²³. 1 Ocak 1967 tarihinden önce nükleer silah ve patlayıcıya sahip olan ABD, Rusya, Fransa, İngiltere ve Çin'in “nükleer silah sahibi ülkeler” olarak kabul edildiği bu anlaşmaya göre; nükleer silah sahibi taraf ülkeler, nükleer silah sahibi olmayan ülkelere nükleer silah veya diğer

¹⁹ Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı, *History of the IAEA*, <http://www.iaea.org/About/history.html>, (07.02.2006).

²⁰ Ajansın kuruluşu ve tarihi hakkında detaylı bilgi için: David Fisher, *International Atomic Energy Agency: The First Forty Years and Personal Reflections*, IAEE, 1997.

²¹ DTM, *Avrupa Topluluklarının Tarihsel Gelişimi*,

<http://www.foreigntrade.gov.tr/ab/AB%20Sayfasi/tarihsel.htm>, (20.08.2006).

²² Anlaşmanın metni için bakınız: TAEK, a.g.m.

²³ Lothar Wedekind, “IAEA Turns 40: Key Dates & Historical Developments,” *International Atomic Energy Agency IAEA Bulletin*, 1997 Eylül sayısı eki, (July 1997), s.7.

nükleer patlayıcıları temin etmeleri ve yapmaları için yardımda bulunmamayı taahhüt ederken, nükleer silah sahibi olmayan taraf ülkeler de bu silahları ve patlayıcıları temin etmemeyi ve yapmamayı ve Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (UAEA) ile yapacakları bir Güvenlik Denetimi Anlaşmasıyla da UAEA'nın güvenlik denetimini kabul etmeyi taahhüt etmektedirler.

Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşmasının üçüncü maddesinde öngörüldüğü üzere, anlaşmanın kontrol edilmesini istediği nükleer materyalin doğru tespitinde ihtiyaç duyulan “güvenilir yorumcu” (faithful interpreter) sıfatıyla 1972 yılında UAEA bünyesinde Zangger Komitesi adıyla bir komite kurulmuştur. Ancak, Zangger Komitesi tarafından hazırlanan “Tetik Liste” (Trigger List), UAEA tarafından onaylanmamıştır. Bu gelişme üzerine, her ne kadar daha sonra bazı üyeler Tetik Listeye benzer şekilde kendi aldıkları güvenlik önlemlerini UAEA'a bildirmiş olsalar da bunu yeterli görmeyen yedi nükleer tedarikçi ülke (ABD, Sovyetler Birliği, İngiltere, [Batı] Almanya, Kanada, Fransa ve Japonya) kendi aralarında başlangıçta gizlice toplanarak nükleer teknoloji transferlerinde ihtiyaç duyulan minimum önlemler üzerinde anlaşmışlar ve bu önlemler kısa bir süre sonra kurulan Nükleer Tedarikçiler Grubunun talimatnameleri olarak yayınlanmıştır²⁴.

Bu çalışmaların bir devamı olarak, 1974 yılında, Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması'na taraf olmayan bir ülkede, Hindistan'da, bir nükleer cihaz denemesi yapılması üzerine, anlaşmaya taraf olan ülkelerin nükleer yayılmanın önlenmesinde yeterli etkinlikte gayret sarf etmediği anlaşıldığından, ticari ve barışçıl nükleer teknoloji ihracatının daha sıkı bir şekilde kontrol edilerek nükleer

²⁴ Claus Hofhansse, *Commercial Competition and National Security: Comparing U.S. and German Export Control Policies*, London: Praeger, 1996, s.4.

yayılmanın önlenmesi amacıyla, 1975 yılında Nükleer Tedarikçiler Grubu kurulmuştur²⁵.

Nükleer yayılmanın önlenmesi çalışmalarının yanı sıra, diğer kitle imha silahlarının da kontrolü için BM çerçevesinde bazı çalışmalar yapılmıştır. Bu kapsamda hazırlanarak 1972 yılında Moskova, Londra ve Vaşington'da eş zamanlı olarak imzaya açılan ve 1975 yılında yürürlüğe giren Biyolojik ve Toksin Silahlar Sözleşmesi²⁶, biyolojik ve toksin silahların geliştirilmesinin, üretilmesinin, stoklanmasının yasaklanması ve imhasına ilişkin hükümler içermektedir. Sözleşme hükümlerine göre; tıbbi önleyici ve koruyucu kullanımlarla diğer insani kullanım amaçları dışında mikropların, toksinlerin ve diğer biyolojik ajanların geliştirilmesi, üretilmesi, stoklanması ve saklanması ile bu türden biyolojik ajan ve toksinlerin bir silah olarak kullanılmalara yarayacak tüm ekipman ve silah sevk malzemeleri, bir diğer ifadeyle kullanılması zaten yasak olan biyolojik kitle imha silahlarının geliştirilmesi, üretilmesi ve stoklanması da yasaklanmaktadır²⁷.

Kitle imha silahlarının kontrolü çabalarına ek olarak ayrıca 1987 yılında, bu tür silahlara ilişkin insansız taşıma sistemlerinin (balistik füzeler, Cruise füzeleri ve insansız hava araçları) ve bunlarla ilgili teknoloji ve malzemenin yayılmasının önlenmesi amacıyla "gönüllülük" esasına dayalı Füze Teknolojisi Kontrol Rejimi (FTKR) kurulmuştur²⁸. Başlangıçta sadece belirli menzil ve taşıma kapasitesi ile sınırlandırılan füze sistemleri daha sonraları tüm füze sistemlerini içerecek şekilde genişletilmiştir.

²⁵ Arms Control Association, "The Nuclear Suppliers Group (NSG) at a Glance," Mayıs 2006, <http://www.armscontrol.org/factsheets/NSG.asp>, parag.1 ve 11, (02.03.2006).

²⁶ Biological and Toxin Weapons Convention (BTWC), a.g.m.

²⁷ Biyolojik ve Toksin Silahlar Sözleşmesi (BTWC), "About the Biological and Toxin Weapons Convention," <http://www.opbw.org>, (02.05.2006).

²⁸ MTCR, "The Missile Technology Control Regime," <http://www.mtcr.info/english/index.html>, (02.05.2006).

Ancak, 1984 yılında Birleşmiş Milletler uzmanlarının Irak'ta, 1925 Cenova Protokolünün ihlal edilerek İran-İrak savaşında kullanılan kimyasal silahları bulması üzerine, çeşitli kimyasal prekürsörlerin, kimyasal malzemelerin ve ilgili teknolojinin yasal ticari yollarla yayıldığı anlaşılmıştır. Bu gelişmeler üzerine bazı ülkeler kimyasal silah yapımında kullanılabilecek bazı kimyasalların ihracatına kontrol uygulamaya başlamışlardır. Fakat, söz konusu çabaların birbirinden kopuk ve yeknesak olmayışı nedeniyle beklenen faydayı sağlayamayacağı anlaşıldığından, Avustralya'nın teklifi üzerine, ihracat kontrollerinde kullanılan önlemlerin ve lisans ölçütlerinin uyumlaştırılması ve işbirliğinin geliştirilmesi amacıyla bir araya gelen 15 ülke tarafından 1985 yılında Avustralya Grubu kurulmuştur²⁹.

Avustralya Grubu'nun çabalarıyla, 1993 yılında imzaya açılan ve 1997 yılında yürürlüğe giren Kimyasal Silahlar Sözleşmesi³⁰ ise savaşlarda kimyasal silah kullanımını yasaklayan 1925 tarihli Cenova Protokolünden hareketle, kimyasal silahların geliştirilmesinin, üretilmesinin, stoklanmasının yasaklanması ve imhasına ilişkin hükümler içermektedir³¹.

1994 yılında faaliyetlerine son vermeden önce, 1992 yılında bir araya gelen COCOM üyeleri, değişen paradigmlar üzerine, öncesinde fiilen ve o dönemde de hala en azından kağıt üzerinde ihracat kontrollerinde hedef ülkeler olan Doğu Bloğu ülkeleri ile ihracat kontrol alanında “yeni hedeflere” karşı işbirliği fırsatlarının değerlendirilmesi amacıyla gayri resmi bir forum kurulmasını kararlaştırmışlardır³². 1993 yılı sonlarında da üyeler, COCOM faaliyetlerinin son bulma aşamasında olduğunu ve konvansiyonel silahlar ile çifte kullanımlı teknolojilerin ihracat

²⁹ Australia Group, “The Origins of the Australia Group,” <http://www.australiagroup.net/origins.htm>, parag.1-2, (24.03.2006).

³⁰ Anlaşmanın metni için bakınız: Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons (OPCW), a.g.e.

³¹ Hofhansse, a.g.e., s.6.

³² Keith Bradsher, “Allies Ease Exports to Ex-Soviet Countries,” New York Times, (3 Haziran 1992).

kontrollerine yönelik COCOM sonrası anlaşmanın çalışmalarının başlatılması gerektiğini kabul etmişlerdir.

Fakat başlangıçta, artık “Yeni Forum” adını alan çalışmalar öngörüldüğü kadar hızlı ilerlememiş, Hollanda’nın Wassenaar kentinde bir araya gelen 28 ülkenin temsilcileri, çifte kullanımlı mal ve teknoloji ile konvansiyonel silahların ihracat kontrollerine ilişkin temel prensiplerde, ancak 1995 yılı sonlarında anlaşmaya varmışlardır³³.

Bu çalışmaların neticesinde, 1996 yılında, yine başta COCOM üyeleri olmak üzere, COCOM işbirliği ülkeleri ve Rusya Federasyonu da dahil Doğu Bloğundan ayrılan ülkelerin de davet edilmesiyle 33 ülke tarafından Wassenaar Düzenlemesi kurulmuştur. Böylelikle ilk kez küresel anlamda silah ve mühimmat ile çifte kullanımlı mal ve teknoloji transferine yönelik bir ihracat kontrol rejimi yaratılmıştır³⁴.

İhracat kontrollerini zorunlu kılan uluslararası anlaşmaların güncellenerek değiştirilmesi birçok zorluk içermektedir, ancak ihracat kontrol rejimleri nispeten daha kolay güncellenebilmektedir. Bu çerçevede, günümüzde özellikle kontrollerin hedefi artık ülkeler yerine daha çok terörist kişi veya gruplar ile bunlara yardım eden araçlar olduğundan, liste bazlı kontrol önlemleri yetersiz kalabilmekte ve gerektiğinde tüm şüpheli transferler kontrol edilmektedir. Günümüzde ihracat kontrol rejimleri bu yönde değişikliklere yönelmekle birlikte, 2002 yılında, yeni

³³ Hofhanse, a.g.e., s.3-4.

³⁴ Wassenaar Arrangement, “Genesis of the Wassenaar Arrangement,” <http://www.wassenaar.org/publicdocuments/history.html>, (12.04.2006).

talimatnameler yayınlayan Avustralya Grubu, tüm hassas ihracatların kontrolünü öngören “catch all” klozunu uygulamaya alarak bu alanda ilk rejim olmuştur³⁵.

Soğuk savaş döneminde gelişip güçlenen ve soğuk savaş sonrası daha genişleyen ihracat kontrol rejimleri, özellikle 11 Eylül sonrası hedeflerini daha da netleştirmişlerdir. İhracat kontrol rejimleri, terörist kişi veya gruplar ile bunlara yardım eden araçlar veya devletlere yönelik mekanizmalarını daha da güçlendirmeye çalışırken, diğer yandan hala birçok eksikleri olduğu ve geliştirilmeleri gerektiği yönünde eleştiriler almaktadırlar³⁶. Ancak bu çalışmanın kapsamına girmediğinden bu aşamada söz konusu eleştirel yaklaşımlar burada incelenmeyecektir.

3. İHRACAT KONTROL REJİMLERİ NELERDİR?

Ülkelerin taraf oldukları uluslararası anlaşmaların bir adım ötesinde, anlaşma konusu alanda gönüllü bilgi paylaşımını ve çok yoğun işbirliğini öngören çok taraflı ihracat kontrol rejimleri daha önce de belirtildiği gibi, Wassenaar Düzenlemesi, Nükleer Tedarikçiler Grubu, Avustralya Grubu ve Füze Teknolojisi Kontrol Rejimi'dir. Ancak bu rejimler, uluslararası hukuk bakımından birer anlaşma değildir, sadece, taraf devletlerin karşılıklı siyasi niyetlerini ve işbirliği taleplerini ortaya koymaktadırlar.

En kapsamlı ihracat kontrol rejimi olan Wassenaar Düzenlemesi uluslararası bir anlaşmaya değil, üyelerinin siyasi duruşlarına dayanmaktadır. Nükleer Tedarikçiler

³⁵ Seth Brugger, “Australia Group Concludes New Chem-Bio Control Measures,” *Arms Control Today*, July/August 2002. http://www.armscontrol.org/act/2002_07-08/chembiojul_aug02.asp, (12.04.2006).

³⁶ Bu konuda yapılan değerlendirmeler için: (1) Michael Beck, Cassady Craft ve diğerleri. *Strengthening Multilateral Export Controls*. CITS, Georgia Üniversitesi. Kasım 2002. (2) Michael Beck, and Seema Gahlaut, “Creating a New Multilateral Export Control Regime,” *Arms Control Today*, Vol 33. No.3 (Nisan 2003). (3) Seema Gahlaut, Michael Beck ve diğerleri, *Roadmap to Reform: Creating a New Multilateral Export Control Regime*, ed.James Holmes, Georgia Üniversitesi: CITS, Kasım 2004. (4) Daniel H. Joyner, “Restructuring The Multilateral Export Control Regime System,” *Journal of Conflict and Security Law*, Vol 9 No.2. (2004), ss. 81-211.

Grubu, amaçlarının gerçekleşmesi için hazırladıkları talimatnamelerin yayınlanması ve uygulanması bakımından Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması'ndan, Avustralya Grubu da aynı şekilde Biyolojik ve Toksin Silahlar Sözleşmesi ile Kimyasal Silahlar Sözleşmesinden yararlanmaktadırlar. Füze Teknolojisi Kontrol Rejimi de Wassenaar Düzenlemesi gibi her hangi bir uluslararası anlaşmaya dayanmamaktadır.

Tablo-1: İhracat Kontrol Rejimleri

Rejimler	Kuruluş Yılı	Üye Sayısı*	Rejimin Kapsamı
Wassenaar Düzenlemesi	1996	40	Çifte Kullanımlı Malzeme ve Teknolojiler Askeri Mühimmat
Nükleer Tedarikçiler Grubu	1975	45	Nükleer Malzeme ve Teknolojiler Nükleer Çifte Kullanımlı Malzeme ve Teknolojiler
Avustralya Grubu	1985	40	Kimyasal ve Biyolojik Silah Malzemeleri İlgili Çifte Kullanımlı Malzeme ve Teknolojiler
Füze Teknolojisi Kontrol Rejimi	1987	34	Füzeler ve Fırlatma Sistemleri İlgili Çifte Kullanımlı Malzeme ve Teknolojiler

* 2006 yılı itibariyle.

Diğer taraftan bazı çalışmalarda ihracat kontrol rejimleri arasında gösterilen Zangger Komitesi (Zangger Committee)³⁷ ise her ne kadar üyelerinin katılımı bir

³⁷ Zangger Komitesi hakkında bilgi için: Zangger Komitesi, <http://www.zanggercommittee.org/Zangger/default.htm>, (08.02.2006).

siyasi irade gösterimi olsa da var oluş nedeni, Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşmasının üçüncü maddesinde öngörüldüğü üzere, anlaşmanın kontrol edilmesini istediği nükleer materyalin doğru tespitinde ihtiyaç duyulan “güvenilir yorumcu” (faithful interpreter) olmaktır. Bu çerçevede Zangger Komitesi, çifte kullanımlı malzeme ve teknolojilere yönelik bir ihracat kontrol mekanizması oluşturmadığından, bu bölümde ayrıca incelenmeyecektir.

3.1. Wassenaar Düzenlemesi

Wassenaar Düzenlemesi, soğuk savaş döneminde 1949-1994 yıllarında Batılı ülkelerde geliştirilen silah ve teknolojinin, Doğu Bloğu ülkelere transferinin engellenmesi amacıyla faaliyet gösteren Çok Taraflı İhracat Denetimleri Eşgüdüm Komitesinin (COCOM- Coordinating Committee for Multilateral Export Controls) son bulmasıyla, küresel anlamda silah ve mühimmat ile çifte kullanımlı mal ve teknoloji transferinde ihracat kontrolü uygulanması amacıyla kurulmuştur³⁸.

Soğuk savaş döneminde Doğu-Batı eksenli bir anlayışla faaliyet gösteren COCOM’un yerine, yine başta COCOM üyeleri olmak üzere, COCOM işbirliği ülkeleri ve Rusya Federasyonu da dahil Doğu Bloğundan ayrılan ülkelerin de davet edilmesiyle 33 ülke tarafından 1996 yılında kurulan Wassenaar Düzenlemesi, silah ve mühimmat ile çifte kullanımlı mal ve teknoloji transferine yönelik ilk küresel ihracat kontrol rejimidir³⁹. 2005 yılı katılımlarıyla 40 üyesi olan Wassenaar Düzenlemesinin Viyana’da daimi bir sekreteryası bulunmaktadır.

³⁸Peter Sullivan, “Export Controls : Conventional Arms And Dual-Use Technologies,” Strategic Forum, National Defense University, Institute for National Strategic Studies, No.100, (1996), s.1.

³⁹ Wassenaar Arrangement, “Genesis of the Wassenaar Arrangement,” <http://www.wassenaar.org/publicdocuments/history.html>, (06.07.2006).

Wassenaar Düzenlemesi, COCOM’da olduğu gibi bir ambargo mekanizması değil, kitle imha silah ve teknolojileri başta olmak üzere, konvansiyonel silah ve mühimmat ile askeri veya nükleer amaçlı kullanılacak çifte kullanımlı mal ve teknolojinin küresel ve bölgesel barışı veya bir üye ülkenin güvenliğini tehdit eder nitelikte yayılmasını kontrol etmek için ortak kriter kullanımı ve bilgi paylaşımı mekanizmasıdır⁴⁰.

Wassenaar Düzenlemesi çerçevesinde yapılan ihracat kontrollerinde yer alan mühimmat listesi, teknik parametrelerle açıkça saptanabilirken, çifte kullanımlı mal ve teknoloji listelerinde yer alan maddelerin saptanmasında teknik parametreler yeterli olamamaktadır. Genel olarak, askeri kabiliyetlerin yerli olarak geliştirilmesi, üretilmesi, kullanımı veya artırılmasında anahtar veya ana öğeler, çifte kullanımlı mal ve teknoloji olarak belirlenmekle birlikte, ayrıca şu kriterler de dikkate alınmaktadır⁴¹:

- Üye devletlerin dışındaki yabancı kaynaklara ulaşım imkanı.
- Malların ihracatının etkin kontrol imkanı.
- Maddenin objektif ve açıkça tanımlanabilirliğinin imkanı.
- Diğer rejimlerce kontrol edilip edilmediği.

Wassenaar Düzenlemesi kapsamında yapılan ihracat kontrollerinde, uzmanlarca incelenip günün koşullarına göre güncellenen ve üye devletler tarafından yıllık genel kurulda görüş birliğiyle kabul edilen çifte kullanımlı mal ve teknoloji listeleri ile mühimmat listesi kullanılmaktadır. Çifte kullanımlı mal ve teknoloji listeleri dokuz kategori ile hassas ve çok hassas listelerinden oluşmakta, kategori 1 ileri (gelişmiş) malzemeleri (advanced materials), kategori 2 malzeme işlenmesini (materials

⁴⁰ Sullivan, a.g.m., s.2.

⁴¹ Wassenaar Arrangement. “Criteria For The Selection Of Dual-Use Items,” *Basic Documents*. Compiled by the Wassenaar Arrangement Secretariat. Vienna. 2006. s.55.

processing), kategori 3 elektronikleri (electronics), kategori 4 bilgisayarları (computers), kategori 5 telekomünikasyonu (telecommunications), kategori 6 sensörler ve lazerleri (sensors and lasers), kategori 7 navigasyon ve aviyonikleri (navigation and avionics), kategori 8 denizciliği (marine), kategori 9 fırlatma ve sevk sistemlerini (propulsion) içermektedir⁴².

Tablo-2: WA Çifte Kullanımlı Mal ve Teknoloji Kategorileri

Kategoriler	Maddeler
Kategori 1	İleri (Gelişmiş) Malzemeler
Kategori 2	Malzeme İşlenmesi
Kategori 3	Elektronikler
Kategori 4	Bilgisayarlar
Kategori 5	Telekomünikasyon
Kategori 6	Sensörler ve Lazerler
Kategori 7	Navigasyon ve Aviyonikler
Kategori 8	Denizcilik
Kategori 9	Fırlatma ve Sevk Sistemleri

Wassenaar Düzenlemesi çerçevesinde yapılan çifte kullanıma yönelik ihracat kontrollerinde, üye olmayan ülkelere yapılmasına izin verilmeyen ihracat taleplerine ilişkin red bildirimleri ile hassas ve çok hassas listelerinden yapılan ihracatlar altı ayda bir topluca, üye olmayan ülkelere hassas ve çok hassas listelerinden yapılmasına izin verilmeyen ihracat taleplerine ilişkin red bildirimleri detaylı olarak 60 günü geçmemek üzere 30 günde, mühimmat listesi kapsamında yapılan ihracatlar altı ayda bir topluca sekreteryaya bildirilir⁴³.

⁴² Wassenaar Arrangement, "Control Lists," <http://www.wassenaar.org/controllists/index.html>, (06.07.2006).

⁴³ Wassenaar Arrangement, "Initial Elements," http://www.wassenaar.org/guidelines/index.html#Initial_Elements, (06.07.2006).

3.2. Nükleer Tedarikçiler Grubu

Nükleer Tedarikçiler Grubu (NTG), nükleer teknolojide kullanılan maddelerin ve çifte kullanımlı malzemelerin ihracatını belirli denetim ilkelerine bağlamak amacıyla Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı ile işbirliği halinde faaliyet göstermektedir⁴⁴.

Nükleer Tedarikçiler Grubu, barışçıl amaçlarla yayılan nükleer teknolojinin askeri amaçlarla kullanılmasının ortaya çıkması üzerine, ticari ve barışçıl nükleer teknoloji ihracatının kontrol edilerek nükleer yayılmanın önlenmesi amacıyla 1975 yılında kurulmuştur⁴⁵.

Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması çerçevesinde nükleer silah teknolojisi bulunmayan devletlerin barışçıl nükleer teknoloji edinme hakları bulunduğu için, barışçıl amaçlarla kullanılan nükleer teknolojinin yayılmasında bir engel bulunmamaktadır. Ancak, suiistimallerin engellenmesini sağlamak için nükleer teknoloji sahibi veya bu alanda transit geçiş ülkelerinin bir araya gelerek oluşturduğu NTG'nin Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması'nın uygulanmasında kullanılmak üzere hazırladığı talimatnameler, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı tarafından resmi doküman olarak da yayınlanmaktadır. NTG talimatnameleri nükleer malzeme ve teknolojiler ile nükleer çifte kullanımlı malzeme ve teknolojilerin kontrollü ve güvenli bir biçimde ihracatını ve transferini düzenlemektedir⁴⁶.

⁴⁴ Nuclear Suppliers Group, "History of the NSG," <http://www.nuclearsuppliersgroup.org/history.htm>, parag.1-2, (22.08.2006).

⁴⁵ Arms Control Association, a.g.m., parag.1.

⁴⁶ Harold A. Feiveson, "Ferment in the Nuclear Non-Proliferation Regime," INESAP Information Bulletin, No.25, (Nisan 2005), s.18.

NTG aynı zamanda, Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması'nın gözden geçirme konferanslarında etkin rol oynamakta ve hazırladığı belgelerin uluslararası alanda geçerli olmasını sağlamaktadır⁴⁷.

3.3. Avustralya Grubu

1984 yılında Birleşmiş Milletler uzmanlarının Irak'ta, 1925 Cenova Protokolünün ihlal edilerek İran-İrak savaşında kullanılan kimyasal silahları bulması üzerine, çeşitli kimyasal prekürsörlerin, kimyasal malzemelerin ve ilgili teknolojinin yasal ticari yollarla yayıldığı anlaşılmıştır. Bu gelişmeler üzerine bazı ülkeler kimyasal silah yapımında kullanılabilecek bazı kimyasalların ihracatına kontrol uygulamaya başlamışlardır. Ancak söz konusu çabaların, birbirinden kopuk ve yeknesak olmayışı nedeniyle beklenen faydayı sağlayamayacağı anlaşıldığından, Avustralya'nın teklifi üzerine, ihracat kontrollerinde kullanılan önlemlerin ve lisans ölçütlerinin uyumlaştırılması ve işbirliğinin geliştirilmesi amacıyla bir araya gelen ve 1985 yılında ilk toplantısını yapan 15 devlet ve Avrupa Birliği'nin katılımıyla Avustralya Grubu oluşmuştur. Grubun 2006 yılı itibariyle Avrupa Birliği dahil 40 üyesi bulunmaktadır⁴⁸.

Grup, sadece kimyasal silahların değil, biyolojik silahlar ile kimyasal ve biyolojik silahların yapılmasında, geliştirilmesinde, kullanılmasında ve hatta imha edilmesinde kullanılan veya kullanılabilecek olan çifte kullanımlı malzeme ve teknolojinin de ihracat kontrollerine yönelik olarak faaliyet göstermektedir.

Avustralya Grubu, ihracat ve transferlerde, biyolojik ve kimyasal silahların (CBW) yayılması riskini en aza indirmek için kurulmuş resmi olmayan bir gruptur. Grubun tüm üyeleri, aynı zamanda Biyolojik ve Toksin Silahlar Sözleşmesi ile

⁴⁷ Nuclear Suppliers Group, a.g.e., parag.5.

⁴⁸ Australia Group, a.g.m., parag. 1-2-4, (01.02.2006).

Kimyasal Silahlar Sözleşmesine de taraf olduklarından, adı geçen sözleşmelerin etkin biçimde uygulanmalarına destek sağlamaktadırlar⁴⁹.

Grup yılda bir yapılan toplantılarda, CBW programlarında kullanılmak üzere malzeme, ekipman ve teknoloji temin etmeye çalışanları etkin biçimde engelleyebilmek için grup üyesi devletlerin ihracat kontrol önlemlerinin etkinliğinin artırılmasına yönelik yöntemler görüşülür.

Avustralya Grubu, üyelerine yasal yükümlülükler yüklemes. Ancak, grubun etkinliği, üyelerinin kimyasal ve biyolojik silahların yayılmasına karşı önlem alma ve ulusal ihracat kontrol sistemlerini güçlendirme taahhütlerine dayanmaktadır. Bu çerçevede, üye ülkelerin ihracat kontrollerinde kullanılan lisans ölçütleri ve önlemleri de ortaktır. Üye devletler, kimyasal ve biyolojik silahların üretiminin engellenmesinde etkinliğin sağlanması kadar, meşru amaçlar için yapılan malzeme, ekipman ve teknoloji ihracat ve transferlerine engel olunmamasını ve ihracat kontrollerinde uygulama kolaylığı ve pratiklik istemektedirler.

3.4. Füze Teknolojisi Kontrol Rejimi

Füze Teknolojisi Kontrol Rejimi (FTKR), kitle imha silahlarının fırlatma ve hedefe yönlendirilmesinde kullanılabilecek füze teknolojileri ile insansız hava araçlarının ve sistemlerinin yayılmasının önlenmesi ve bu çerçevede gerekli ihracat kontrol uygulamalarının uyumlaştırılması amacıyla ABD, Kanada, İngiltere, Almanya, Fransa, İtalya ve Japonya'dan oluşan 7 ülke tarafından 1987 yılında kurulmuştur. Gayri resmi ve gönüllü oluşmuş bir yapıya sahip olan FTKR, 2006 yılı itibariyle aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 34 üyeye ulaşmıştır⁵⁰.

⁴⁹ Australia Group, "Objectives of the Group," <http://www.australiagroup.net/en/agobj.htm>, parag., parag.3, (08.08.2006).

⁵⁰ MTCR, "The Missile Technology Control Regime," <http://www.mtcr.info/english/index.html>, (12.02.2006).

FTKR, başlangıçta kitle imha silahlarının yayılmasına izin veren veya bu yayılmadan yararlanmaya çalışan devletlere karşı bir tepki olarak kurulmuş olsa da 11 Eylül 2001 sonrası devlet dışı aktörler de mücadele alanına dahil edilmiştir. Bu çerçevede, füze sistemlerine sahip olma niyeti, kitle imha silahlarına sahip olduğu veya olma niyetinin olduğu şeklinde yorumlanmakta ve Wassenaar Düzenlemesinde olduğu gibi kontrol listeleri ve talimatnameler kullanılarak etkin bir ihracat kontrol rejimi yürütülmektedir⁵¹.

Bu kapsamda yapılan çalışmalara uluslararası toplumun da desteğini almak amacıyla, 2002 yılında 93 ülkenin FTKR'ye üyeliği gözetilmeksizin taraf olduğu bir tür sözleşme olan ICIC (International Code of Conduct against Ballistic Missile Proliferation) imzalanmıştır⁵². Ancak bu sözleşme, hukuki bağlayıcı olan bir belge olmayıp, füze teknolojisi alanında etkinliği olan fakat FTKR'ye üye olmayan devletlerin de yayılmanın önlenmesinde önlem alacaklarını belirten bir iyi niyet belgesidir.

İki kategorili bir kontrol listesi kullanılan FTKR çerçevesinde, üyelerin ulusal ihracat kontrol mevzuatını uyumlaştırmaları, ticari avantaj oluşmaması için red bildirimlerini yapmaları, nükleer silah sevk sistemleri geliştirilmesine ilişkin tüm transferlerin reddine yönelik karineleri ve istihbari bilgileri paylaşmaları, yetkisiz yeniden ihracatları engellemeleri ve aynı zamanda tüm bunların diğer üyelerce yürütülen uzay programlarını engellemeyecek şekilde yapmaları gerekmektedir⁵³.

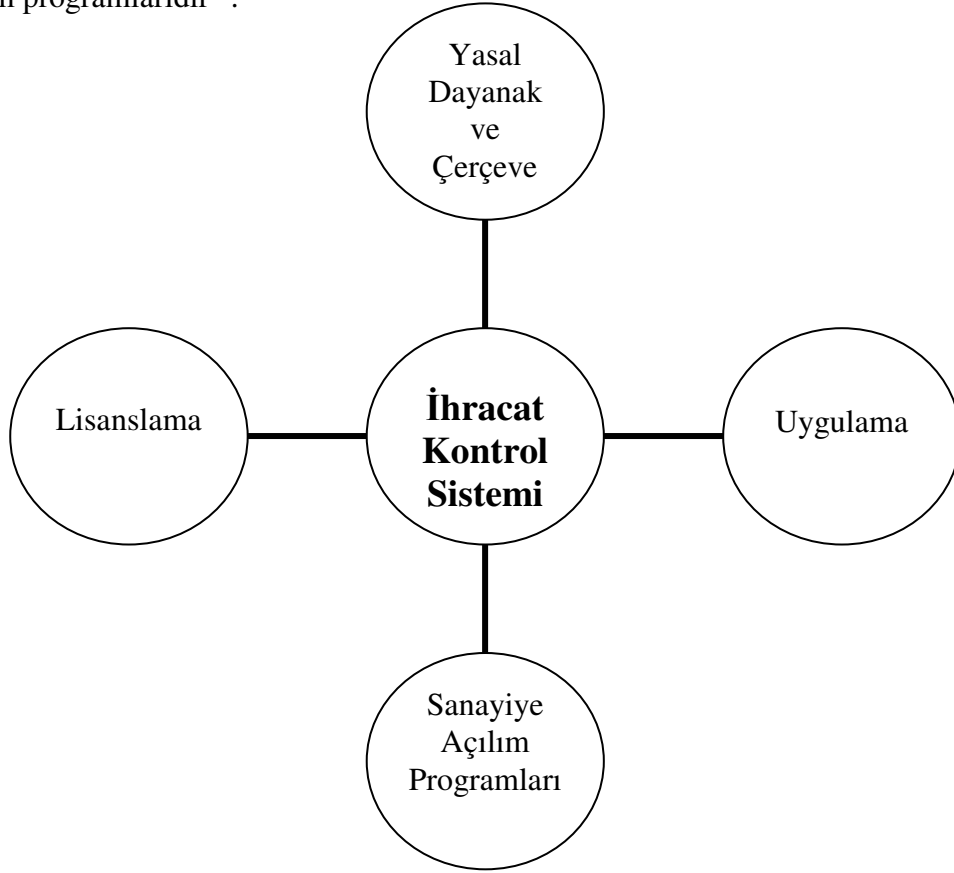
⁵¹ MTCR, "Objectives of the MTCR," <http://www.mtcr.info/english/objectives.html>, (12.02.2006).

⁵² Center for Nonproliferation Studies, *Inventory of International Nonproliferation Organizations & Regimes*, <http://cns.miis.edu/pubs/inven/pdfs/icoc.pdf>, (10.08.2006).

⁵³ Center for Nonproliferation Studies, "Missile Technology Control Regime (MTCR)," *Inventory of International Nonproliferation Organizations & Regimes*, <http://cns.miis.edu/pubs/inven/pdfs/mtcr.pdf>, (10.08.2006).

4. İHRACAT KONTROLÜNÜN YAPISI VE ULUSLARARASI UYGULAMALAR

İster ulusal güvenlik kaygısıyla ister uluslararası sorumlulukların ve işbirliklerinin bir gereği olarak oluşturulmuş olsunlar, tüm ihracat kontrol sistemleri belli ortak özellikleri barındırmaktadırlar. Etkin bir ihracat kontrol sisteminin temel öğeleri; yasal dayanak ve çerçeve ile siyasi irade, lisanslama, uygulama ve sanayiye açılım programlarıdır⁵⁴.

Şekil-2: İhracat Kontrol Sisteminin Öğeleri

⁵⁴ İhracat kontrol sistemlerinin öğeleri hakkında detaylı bilgi için: (1) Christine Lee, “Core Elements of an Export Control System.” 11 - 13 Dec. 2002, Bangkok, Thailand Southeast Asia Regional Forum on Transshipment Control, http://www.exportcontrol.org/library/conferences/1379/03-Lee_-_Legal_and_Regulatory_-_Day_1.pdf, (02.05.2006). (2) ISIS (Institute for Science and International Security), “Key Elements of an Effective Export Control System,” *Roadmap to Responsible Export Controls: Learning from the Past*, 2003, http://www.exportcontrols.org/key_elements.htm, (02.05.2006).

Etkin bir ihracat kontrol sistemi için şüphesiz bu alanda bir siyasi irade ve bu siyasi iradenin ortaya konduğu mevzuat gerekmektedir. Böylece ihracat kontrol uygulamaları kendine yasal dayanak bulmaktadır. Özellikle bir uluslararası anlaşmaya dayanmayan ihracat kontrol rejimleri bakımından, rejim çerçevesinde alınan kararların uygulamaya geçirilebilmesinde ulusal mevzuatın yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

Örneğin ihracat kontrol alanında öncü ülke olan ABD’de, çifte kullanımlı mallara ilişkin ilk ihracat kontrol yasası 1949 yılında çıkarılmış ve birçok kez yenilenmiştir. 1949 tarihli “İhracat Kontrol Yasası”nın yerine, 1969 yılında çıkarılan “İhracat İdaresi Yasası” da 1979’da yenilenmiş ve ardından birçok iyileştirmeyle 1994 yılına kadar uygulamada kalmıştır. Ancak süresi dolan yasa, en son 2001 ve 2003 yıllarında tekrar Senato gündemine alınmışsa da henüz onaylanıp yayınlanmamıştır. Fakat bu süre zarfında, ABD’de çifte kullanımlı malların ve teknolojinin ihracat kontrollerinden sorumlu Sanayi ve Güvenlik Dairesi, 19 Ağustos 1994 tarih ve 12924 sayılı “Başkanlık Emri” ile eski yasa hükümlerini uygulamaya devam etmektedir⁵⁵.

Fakat her ülkede ihracat kontrol yasaları böyle bir tarihe sahip değildir. Örneğin Sovyetler Birliği döneminden kalma nükleer bir geçmişi bulunan Ukrayna ile uluslararası toplumun kaygılarını gidermek isteyen Kırgızistan ve Ermenistan’da, ihracat kontrol yasaları ilk kez 2003 yılında çıkarılmıştır⁵⁶.

Diğer taraftan, soğuk savaş sonrası birçok ülkenin kısa bir sürede birçok ihracat kontrol rejimine üye olması üzerine, ülkelerin ortaya koydukları bu siyasi iradelerini

⁵⁵ BIS, *History of Export Controls*, <http://chaos.fedworld.gov/bxa/mission.html>, (15.7.2006).

⁵⁶ NIS Export Control Observer, “Recent Developments in the NIS,” Center for Nonproliferation Studies, December 2003/January 2004, http://cns.miis.edu/pubs/nisexcon/pdfs/ob_0401e.pdf, (16.07.2006).

somutlaştırmalarına yardımcı olmak adına örnek yasa çalışmaları bile hazırlanmıştır⁵⁷.

İhracat kontrol rejimlerinin kendilerinden beklenen faydayı sağlamalarında en temel öğeleri lisanslama ve uygulama faaliyetleridir. İhracat kontrol mevzuatında, lisanslama çalışması için yetkili kurum veya kurumlar, lisans verilmesi veya reddedilmesi için gerekli şartlar, sürece ilişkin prosedür ve lisans tipleri ortaya konulmaktadır⁵⁸. Lisanslama çalışması, kontrol kapsamını belirleyen listelerdeki maddelerin ihracatından önce, söz konusu ihracata konu olan çifte kullanımlı maddenin belirtilen son kullanıcısı ve son kullanım amacının yasal olup olmadığının saptanması yoluyla yapılmaktadır. Mevzuatta doğrudan yer alan veya idare tarafından saptanan kriterler, genellikle meşru son kullanımları ve riskli son kullanıcıları tanımlamaktadır. Böylece, kontrol listelerinde yer alan bir maddenin barışçıl amaçlı endüstriyel veya tıbbi amaçlı son kullanımlar için yapılacak ihracatında engellemeye gidilmesinin önlenmesi ve aynı zamanda da kontrol dışı yayılmanın durdurulması hedeflenmektedir.

Kontrol listelerinde yer alan bir maddenin risksiz bir son kullanıcıya yasal bir son kullanım amacıyla gönderilmesi söz konusu olduğunda, ihracat aşamasında gümrük veya diğer yetkili makamlara sunulmak üzere mevzuata uygun bir şekilde hazırlanan lisans veya izin belgesi düzenlenerek ihracatçıya verilmektedir. Bu aşamada, eğer taraf olunan ihracat kontrol rejiminin düzenlemeleri gerekli kılıyorsa, verilen lisans veya izin, ilgili rejim sekreteryasına da bildirilmektedir.

⁵⁷ Richard T. Cupitt, "Legal Authorities for an Effective Export Control System," U.S: Office of Export Control Cooperation, Nonproliferation Bureau, U.S. Department of State, 2004.

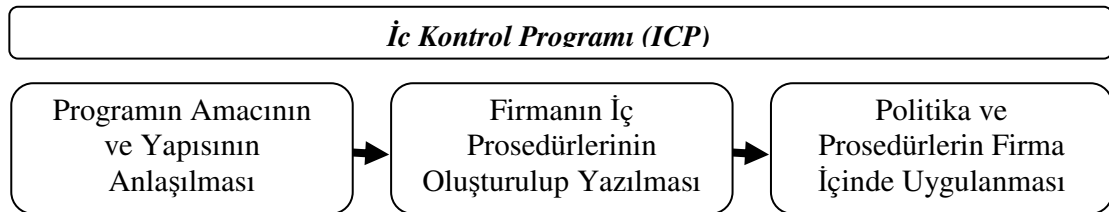
⁵⁸ David Albright, Kate Buehler and Corey Hinderstein, "Roadmap to Responsible Export Controls: Learning from the Past," *Institute for Science and International Security*, <http://www.exportcontrols.org>, (03.06.2006).

Kontrol listelerinde yer alan bir maddenin riskli bir son kullanıcıya veya yasal olmayan bir son kullanım amacıyla gönderilmesi söz konusu olduğunda, ihracata izin verilmez. Bu durumda, eğer taraf olunan ihracat kontrol rejiminin düzenlemeleri gerekli kılıyorsa, ilgili rejim sekreteryasına “red bildirim” yapılmaktadır.

Diğer taraftan, uygulama çalışmaları kapsamında da lisanslama çalışması çerçevesinde verilen lisans veya izin belgelerinin, gümrük, dış ticaret veya diğer ilgili makamlar tarafından istenmesi, gümrük kontrolleri yapılarak eşyanın lisans veya izin gerektirip gerektirmediğinin tespiti, ihracat kontrol mevzuatının ihlal edildiğinin saptanması durumunda da gerekli inceleme ve soruşturma faaliyetleri yer almaktadır.

Sanayi-kamu işbirliğini sağlayan sanayiye açılım programları ise, hem ihracat kontrol mevzuatının ihracatçılar tarafından daha iyi anlaşılması ve uygulanması, hem de karşılıklı bilgi alış verişiyle ihracat kontrol uygulamalarının geliştirilmesi amacıyla yapılmaktadır. Böylece, ihracat kontrol uygulamalarının hem yayılmanın önlenmesi amacıyla daha da güçlendirilmesi hem de yasal bir şekilde çalışan ihracatçının daha güvenli çalışması sağlanmaya çalışılmaktadır.

Bu alanda yapılan çalışmaların en önemli örneği “iç kontrol programı”dır. İhracat kontrollerine firmada başlanan bu yöntemde, firma kendi içinde bir ihracat kontrol sistemi kurmaktadır.

Şekil-3: İç Kontrol Programının Kurulması

Bir firmada ihracat kontrol sistemi kurulması için, firma içi ihracat kontrol işlemlerinde firma yönetici ve çalışanlarına bilgi vermek ve rehberlik etmek amacıyla bilgisayar ortamında bir “iç kontrol programı” kullanılır. Firma içinde bir iç kontrol programı kurulmasında üç ana aşama bulunmaktadır. Birincisi, programın amacının ve yapısının anlaşılması, ikincisi, firmanın iç kontrol programı için politika ve prosedürlerini oluşturup yazması, üçüncüsü, oluşturulan politika ve prosedürlerin firma içinde uygulanmasıdır.

Örneğin, ABD Sanayi ve Güvenlik Dairesi (U.S. Bureau of Industry and Security) tarafından kullanılan ve ABD'nin aralarında Türkiye, Rusya Federasyonu'nun da bulunduğu birçok ülkeye adapte etmeye çalıştığı iç kontrol programı, çok yaygın olarak kullanılmaktadır⁵⁹. 7'si idari, 3'ü de uygulamaya dönük toplam 10 aşaması bulunan bu programda, idari aşamalar; iç kontrol programının politikası, personel görevlendirmesi, kayıtların tutulması, iç kontrol programı eğitimi, iç kontrol programının gözden geçirilmesi, sipariş sürecinin uyumu, kamu otoritelerine bildirimlerden; uygulama aşamaları ise, kabul edilmemiş alıcılar, ürün sınıflandırma ve teknoloji değerlendirme sistemleri ile nihai kullanım sapma riski bölümlerinden oluşmaktadır⁶⁰.

⁵⁹ ABD Sanayi ve Güvenlik Dairesi-Office of International Programs, “OIP Technical Exchanges,” <http://www.bis.doc.gov/NECTIC/Bulletin2.htm>, (09.06.2006).

⁶⁰ Thomas Fergus, “Internal Control Program Software: Industry Best Practices,” http://www.exportcontrol.org/library/conferences/1379/03-Fergus1_ICP_Bangkok_Presentation.pdf, (12.02.2006).

II. BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE İHRACAT KONTROLÜ

1. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE İHRACAT KONTROLÜNÜN GELİŞİMİ

1990'lı yıllara kadar tüm üyeler çeşitli ihracat kontrol rejimlerine taraf olduklarından ve de bu alanda bir kamuoyu beklentisi bulunmadığından Topluluk bünyesinde ortak bir ihracat kontrol politikası oluşmamıştır. Ancak, COCOM'un faaliyetlerine son verecek olması ve bunun yerine geçecek rejimin (Wassenaar Düzenlemesi) henüz oluşmamış olması, diğer taraftan ulusal ihracat kontrol sistemleri hakkında hazırlanan çeşitli raporların ortaya koyduğu eksiklikler ve üyeler arası uygulama farklılıkları, artık ortak bir ihracat kontrol mekanizması kurulması gerektiğini ortaya koymuştur⁶¹.

Özellikle, Irak'ın kimyasal silah geliştirme programlarında İngiltere menşeli malzeme kullanması ve Libya'da kurulan bir kimyasal silah tesisinde Alman teknoloji, malzeme ve mühendislerinin rol aldığına anlaşılması üzerine, Topluluk tarafından ortak ihracat kontrol sistemi uygulanması gerekliliği belirginleşmiştir⁶².

Diğer taraftan, ulusal ihracat kontrolleri Topluluk içi ticarete de uygulandığından, Topluluk hukukunun temel taşlarından biri olan malların serbest dolaşımı ilkesi de zarar görmekteydi.

Bu çerçevede, çifte kullanımlı malların ihracat kontrolü için Konsey tarafından iki belgeye dayanan bir sistem kurulmuştur. 94/924/CFSP numaralı Konsey Kararı,

⁶¹ Scott Jones, "An Enlarging Europe: Implications for EU Nonproliferation Export Controls", *Working Papers*, European Union Center, The University of Georgia. Sayfa: 19. <http://eu-center.org/Research/Working%20Paper/papers/37.Scott.A.Jones.doc> (16.05.2006)

⁶² Harald Müller, "Europe's Leaky Borders", *The Bulletin of Atomic Scientists*, Haziran 1993, Sayfa: 27-30.

Maastricht Anlaşması'nın J3 maddesini dayanak almakta ve üyelerin temel güvenlik çıkarlarının sağlanması ve çifte kullanımlı mallar konusundaki uluslararası yükümlülüklerinin gerçekleştirilmesini amaçlamaktadır⁶³. Sekiz maddelik bu belge, temel olarak, eş zamanlı yayınlanan Konsey Tüzüğü'nün kullanacağı kontrol listeleri ile kriterlerini içeren 5 ekle tamamlanmaktadır.

19 Aralık 1994 tarih ve 3381/94 sayılı Konsey Tüzüğü ise, 94/924/CFSP numaralı Konsey Kararının ekinde yer alan kontrol listelerinin ve kriterlerin nasıl kullanılacağını göstermektedir⁶⁴. 3381/94 sayılı Konsey Tüzüğü, bugün halen kullanılan ve sadece ekleri güncellenen 22 Haziran 2000 tarih ve 1334/2000 sayılı Tüzük yürürlüğe girene kadar kullanımda kalmıştır.

Üyeler tarafından ortak bir ihracat kontrol sistemi kullanılmasını sağlamak amacıyla hazırlanan iki tüzük arasındaki temel farklılık, 1334/2000 sayılı Konsey Tüzüğü eklerinde kontrol listeleri bulunmasına karşın, 3381/94 sayılı Konsey Tüzüğü kendi ekinde kontrol listeleri barındırmadığından, listelerin güncellenmesi için Konsey Kararı gerekmesidir.

Ancak asıl zorluk, Birliğin genişlemesi sürecinde yaşanmıştır. 2004 yılında 10 yeni üyenin katılımı beklenirken 2003 yılı itibariyle söz konusu 10 aday ülkeden sadece üçü tüm ihracat kontrol rejimlerine, bir diğer üçü en az bir ihracat kontrol rejimine üye olup geriye kalan dört ülke ise hiç bir ihracat kontrol rejimine üye değildir. Bu durum gerek Topluluk içi ticaretin serbestleşmesi, gerekse Avrupa Birliği'nin uluslararası alandaki yayılmanın önlenmesi ve çok taraflı ihracat kontrol rejimlerindeki politikaları bakımından sıkıntı yaratmıştır. Bu nedenle çok taraflı

⁶³ 19 Aralık 1994 tarih ve 94/942/CFSP sayılı Konsey Kararı, AB Resmi Gazetesi, L 367. 31.12.1994

⁶⁴ 19 Aralık 1994 tarih ve 3381/94 sayılı Konsey Tüzüğü, AB Resmi Gazetesi, L 367. 31.12.1994

ihracat kontrol rejimlerine üyelik, Avrupa Birliğine üyelik için bir önşart olarak değerlendirilmiştir⁶⁵.

2. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE İHRACAT KONTROL MEVZUATI

Avrupa Birliğinde çifte kullanımlı malların ve teknolojilerin ihracatında uygulanan mevcut kontrol rejimi, hukuki dayanağını, Avrupa Toplulukları Kurucu Anlaşmasının ortak ticaret politikalarını düzenleyen 133. maddesinden almaktadır⁶⁶. Bu dayanaktan hareketle, 22 Haziran 2000 tarihinde Konsey tarafından kabul edilen 1334/2000 sayılı Tüzük 24 maddelik ana metin ve 4 tamamlayıcı ekten oluşmaktadır⁶⁷.

2.1. Konu ve Tanımlar

Tüzük, Topluluk için çifte kullanımlı maddelerin ihracat kontrol sistemini kurmaktadır⁶⁸. Tüzükte, çifte kullanımlı mallar kavramı, yazılım ve teknoloji dahil olmak üzere hem sivil hem de askeri amaçlarla kullanılabilme özelliği olan tüm maddeler ile nükleer silahların üretiminde yer alabilecek her türlü maddeyi ve diğer nükleer cihazları; ihracat kavramı, Topluluk Gümrük Kanunu uyarınca yapılan ihracat ve “yeniden ihracatı” (re-export), ve aynı zamanda, Topluluk dışına elektronik medya, faks veya telefonla yapılan yazılım ve teknoloji gönderimini; ihracatçı ise, adına “Gümrük Beyannamesi” verilen veya söz konusu maddeleri ihraç ettiren, veya elektronik medya, faks veya telefonla yapılan yazılım ve teknoloji gönderimini gerçekleştiren gerçek veya tüzel kişiyi ifade etmektedir⁶⁹.

⁶⁵ Scott Jones, “EU Enlargement: Implications for EU and Multilateral Export Controls”, *The Nonproliferation Review*, Summer 2003. Sayfa:80-87.

⁶⁶ Avrupa Toplulukları Kurucu Anlaşmasının 133. maddesi, ortak ticaret politikasının düzenlenmesini topluluk yetki alanına vermektedir. Anılan maddenin dayanak alınması, tüzüğün oybirliği gerektirmeksizin kabul edilebilmesine olanak sağlamaktadır. Anılan anlaşmanın güncel versiyonu için bakınız: Official Journal (Avrupa Birliği Resmi Gazetesi), C 325. 14 Aralık 2002.

⁶⁷ Official Journal (Avrupa Birliği Resmi Gazetesi), L 159. 30 Haziran 2000.

⁶⁸ A.g.e. Madde 1.

⁶⁹ Madde 2.

2.2. Kapsam

Tüzük, 1 nolu ekinde yer alan maddeler ile 1 nolu ekte yer almayan maddelerin “catch-all” kapsamında düşünülen ihracatlarında lisans zorunluluğu getirmektedir. Ancak, yazılım ve teknoloji gönderimi veya hizmeti, söz konusu gerçek kişilerin yurtdışına seyahatleri ile sağlanıyorsa, bu durum Tüzük kapsamında değerlendirilmemektedir. Transit geçişler ile serbest bölge ve antrepolar da Tüzük kapsamında değerlendirilmemektedir⁷⁰.

İhracata konu olan malzemenin doğrudan veya dolaylı olarak, tümünden veya kısmen, kimyasal biyolojik veya nükleer silah geliştirilmesi, üretilmesi, depolanması yada fırlatılması ve gönderilmesinde kullanılmasına yönelik bir şüphe doğduğunda, veya uluslararası ambargo kararları gerekli kıldığında, söz konusu çifte kullanımlı malzeme ve teknoloji 1 nolu ekte yer almasa dahi, tüm hassas ihracatların kontrolünü öngören “catch all” klozu kapsamında ihracat kontrolüne dahil edilmektedir. Aynı zamanda üye devletler, “catch all” kapsamında ihracatçıya bildirim yükümlülüğü veya AB Komisyonu’na yazılı bildirimde bulunmak kaydıyla, kamu güvenliği ve insan hakları mülahazaları çerçevesinde, 1 nolu ekte yer almayan maddeler için de lisans alma zorunluluğu getirebilmektedir⁷¹.

2.3. İhracat İzinleri

Topluluk tarafından, Tüzüğün 2 nolu eki kapsamında şartları ve yöntemi belirlenen “Topluluk Genel İzni” ile üye devletlerin yetkili makamlarınca “Bireysel İzin”, “Global İzin” ve “Genel İzin” belgeleri verilmektedir. Bu izinler, Topluluk üyesi tüm ülkelerde geçerli olup, izinlerin verilmesinde, “Nihai Kullanım Sertifikası” gibi çeşitli belge, bilgi ve şartlar aranabilmektedir. Ancak, 2 nolu ekin ikinci bölümünde yer alan maddeler için “Genel İzin” verilememektedir. Genel izinlerde, ayrıca, izin belgesinin “catch-all” kontrolleri çerçevesinde geçersiz olduğunun

⁷⁰ A.g.e. Madde 3.

⁷¹ Madde 4, 5.

belirtilmesi öngörülmüştür. Üye ülkeler, tek bir ihracatçının 1 nolu ek kapsamındaki maddelerin ihracatında, izin belgesinde belirlenen ürün veya ihracat yapılacak ülkelere göre çoklu kullanıma uygun olarak “Global İzin” de verebilmektedir. Diğer taraftan, üye ülkelerin Komisyon’a bildirdiği ihracat izni vermeye yetkili makamlarının, Avrupa Toplulukları Resmi Gazetesi “C” serisinde yayınlanması öngörülmektedir⁷².

1 nolu ekte belirtilen maddelerin 2 nolu ekte belirtilen ülkelerin dışındaki yerlere veya 4 nolu ekte belirtilen maddelerin tüm ülkelere yapılan ihracatlarına ilişkin bireysel başvurularda, söz konusu maddeler eğer başka bir üye ülkede de bulunacaksa, bu durum başvuruda belirtilir ve derhal ilgili üye ülkenin makamlarına bildirilir. Başvuruyu alan makamlar, ilgili üye ülkenin makamlarından 10 iş günü içinde bir itiraz gelmemesi durumunda, söz konusu başvuruyu değerlendirir. Eğer bir üye ülke, bir ihracattan, kendi temel güvenlik kaygıları bakımından endişe duyuyorsa, söz konusu ihracata ilişkin olarak diğer üye ülkelerden ihracat izni verilmemesini veya verilmiş olan iznin iptal edilmesini veya askıya alınmasını talep edebilir⁷³.

İhracat izni verilip verilmemesinde üye ülkelerin ilgili makamları tarafından şu kriterlerin değerlendirilmesi öngörülmektedir⁷⁴:

- Üye devletlerin taraf oldukları uluslararası veya çok taraflı ihracat kontrol rejimleri ile uluslararası anlaşmalardan kaynaklanan yükümlülükler ve taahhütler.
- AB Konseyi, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) yada Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararları ile getirilen müeyyidelerden kaynaklanan yükümlülükler.

⁷² A.g.e. Madde 6.

⁷³ Madde 7.

⁷⁴ Madde 8.

- Avrupa Birliği Silah İhracatı Normları ile ulusal güvenlik ve dış politika mülahazaları.
- İhracata konu maddeye ilişkin son kullanım amacı ve sapma riski.

İhracatçı, ihracat izni için başvurduğu makamlara, tüm ilgili bilgileri vermek durumundadır. Ancak ihracat izni vermeye yetkili makamlar, başvuruyu reddetme veya daha önce vermiş olduğu bir izni iptal etmeye veya askıya almaya yetkilidir. Daha önce verilmiş olan bir iznin iptal edilmesi veya askıya alınması durumunda, söz konusu üye ülke makamları, diğer üye ülkelerin ilgili makamlarını ve Komisyonu bilgilendirmek durumundadır. Son üç yıl içerisinde diğer üye ülke makamları tarafından reddedilmiş olan ve temel olarak aynı nitelikleri taşıyan bir ihracat izni başvurusu alındığında, daha önce red bildiren ülke makamlarına danışılır, eğer buna rağmen söz konusu ülke ihracat izni vermeyi kararlaştırırsa, izin verme gerekçelerini diğer üye ülkelerin ilgili makamlarına ve Komisyona bildirir⁷⁵.

Tüm bireysel ve global ihracat izinleri, 3a nolu ekte belirtilen formatta çıkarılır. Genel ihracat izinleri, 3b nolu ekte belirtilen bilgileri içermek kaydıyla, ulusal mevzuat ve uygulamalar çerçevesinde yayınlanır⁷⁶.

2.4. Çifte Kullanımlı Madde Listelerinin Güncellenmesi

Tüzüğün 1 ve 4 nolu eklerinde yer alan çifte kullanımlı madde listelerinin, üye devletlerin taraf oldukları uluslararası veya çok taraflı ihracat kontrol rejimleri ile uluslararası anlaşmalardan kaynaklanan yükümlölükler ve taahhütler çerçevesinde, güncellenmesi öngörülmektedir⁷⁷.

⁷⁵ A.g.e. Madde 9.

⁷⁶ Madde 10.

⁷⁷ Madde 11.

2.5. Gümrük Prosedürleri

Çifte kullanımlı maddelerin ihracatında işlemlerin tamamlanabilmesi için, Gümrük Beyannamesinin verildiği gümrük idarelerinde, ihracatçı söz konusu ihracata ilişkin ihracat izninin alındığını gösteren belgeleri sunmak zorundadır. Bununla birlikte Tüzük, üye ülke makamlarına “Topluluk Gümrük Kanunu” hükümleri saklı kalmak kaydıyla, belli durumlarda ihracat izni bulunmasına rağmen, söz konusu çifte kullanımlı maddenin ihracatına engelleme getirebileceğini de öngörmektedir⁷⁸.

Aynı zamanda üye ülkeler, yetkilendirilmiş gümrük idarelerini Komisyona bildirmek kaydıyla, çifte kullanımlı maddelerin ihraç işlemlerinin yapılabileceği gümrük idarelerini sınırlandırabilmektedirler⁷⁹.

2.6. İdari İşbirliği

Üye ülkeler, özellikle, ticaret sapmalarına neden olabilecek muhtemel uygulama farklılıkları riskinin ortadan kaldırabilmesi ve riskli son kullanıcılardan diğer üye ülke makamlarının da haberdar olabilmesi için, ilgili makamlarının bilgi paylaşımında bulunabilmeleri ve doğrudan işbirliği kurabilmeleri amacıyla gerekli önlemleri alırlar⁸⁰.

2.7. Kontrol Tedbirleri

Üye ülkeler, tüzüğün uygun biçimde uygulanmasını sağlamak amacıyla, yetkili makamlarının, çifte kullanımlı maddelerin sipariş ve alım-satımına dair bilgi toplama ve çifte kullanımlı maddelerin alım-satımıyla ilgili kişilerin mülklerine giriş yetkilerinin sağlanmasına ilişkin her türlü önlemi almak zorundadır⁸¹.

⁷⁸ A.g.e. Madde 12.

⁷⁹ Madde 13.

⁸⁰ Madde 15.

⁸¹ Madde 17.

Tüzük, üye devletlerin yanı sıra ihracatçıya da doğrudan sorumluluklar yüklemektedir. Bu çerçevede, ihracatçı firma, çifte kullanımlı maddenin tanımı, miktarı ve son kullanım amacı ile ihracatçının, alıcının ve son kullanıcının isim ve adres bilgilerini ve ayrıca fatura, manifesto, irsaliye gibi gerçekleştirdiği ihracata ilişkin tüm belgeleri üç yıl boyunca saklamakla yükümlüdür⁸².

2.8. Genel Hükümler

Tüzükte ayrıca, Komisyon başkanlığında ve üye devletlerin temsilcilerinin katılımıyla, kontrol listelerinin güncellenmesinde ve tüzüğün diğer maddelerinin uygulanmasında ortaya çıkan sorunların görüşüleceği bir koordinasyon grubu kurulması öngörülmüştür⁸³.

Üye ülkeler aynı zamanda, tüzüğün etkili bir biçimde uygulanmasını sağlamak amacıyla, etkin, ölçülü ve caydırıcı cezalar içeren önlemleri almak durumundadır⁸⁴.

Ayrıca üye ülkelerin, tüzüğün 19. maddesi uyarınca aldıkları önlemleri ve Komisyonun, tüzüğün uygulanmasına ilişkin Avrupa Parlamentosuna ve Konseye her üç yılda bir sunacağı raporda ihtiyaç duyulan bilgileri bildirmeleri öngörülmektedir⁸⁵.

Tüzüğün 21.maddesi ise Topluluk içi transferlerde uygulanacak prosedürleri ve verilecek ihracat izinlerini saptamaktadır. Tüzüğün son üç maddesi de yürürlük hükümlerini içermektedir.

2.9. Tüzüğün Ekleri

24 maddelik ana metinden oluşan tüzüğün 4 tamamlayıcı eki bulunmaktadır. Tüzüğün 3. maddesinde atıfta bulunulan 1 nolu ek, “Çifte Kullanımlı Maddeler ve

⁸² A.g.e. Madde 16.

⁸³ Madde 18.

⁸⁴ Madde 19.

⁸⁵ Madde 20.

Teknoloji Listesi” başlığını taşımakta ve Wassenaar Düzenlemesi, FTKR, NTG, Avustralya Grubu ve Kimyasal Silahlar Sözleşmesi kapsamında ihracat kontrollerine tabi tutulan çifte kullanımlı maddeleri ve teknoloji kapsamaktadır. 0’dan 9’a, 10 kategoride listelenen çifte kullanımlı maddeler ve teknoloji listesinde; kategori 0 nükleer malzeme ile araç-gereçleri; kategori 1 ileri (gelişmiş) malzemeleri, kimyasalları, mikro-organizmaları ve toksinleri; kategori 2 malzeme işlenmesini; kategori 3 elektronikleri; kategori 4 bilgisayarları; kategori 5’te birinci bölüm telekomünikasyonu, ikinci bölüm bilgi güvenliğini; kategori 6 sensörler ve lazerleri; kategori 7 aviyonikleri ve navigasyonu; kategori 8 denizciliği; kategori 9 ise fırlatma ve sevk sistemleri ile uzay araçlarını ve ilgili ekipmanları içermektedir.

Her bir kategori, ayrıca ürün tipine göre beş alt-kategoriye ayrılmaktadır. Bunlar, A – ekipman, donanım ve komponentler, B – test, inceleme ve üretim ekipmanları, C – malzemeler, D – yazılım, E – teknolojidir.

Ayrıca, çifte kullanımlı maddeler listesindeki her bir madde için 3 bölümden oluşan 5 haneli özel bir numara bulunmaktadır. İlk hane 0’dan 9’a kategoriyi, ikinci hane A’dan E’ye ürün tipini gösteren alt-kategoriyi, ve son üç hane de 001’den 999’a ürün tipi içindeki tanıtıcı numarayı göstermektedir. Üç haneli tanıtıcı numaranın ilk hanesi, kontrol maddesinin kaynağı olan ihracat kontrol rejimine (Wassenaar, FTKR, NTG, AG), ve son iki hane de kontrol tipine işaret etmektedir⁸⁶.

2 nolu ek, “Topluluk Genel İzni” verilmesini düzenlemekte olup, 2 nolu ekin “part 1” bölümünde Topluluk genel izninin kapsamı belirtilmekte, “part 2” bölümünde, bu izne konu olan maddeler listesi, “part 3” bölümünde ise, bu iznin kapsadığı ülkeler listesi yer almaktadır.

⁸⁶ Scott Jones, “An Enlarging Europe : Implications for EU Nonproliferation Export Controls”, *Working Papers*, European Union Center, The University of Georgia. Sayfa:26. <http://eu-center.org/Research/Working%20Paper/papers/37.Scott.A.Jones.doc> (16.05.2006)

3 nolu ek, iki bölümden oluşmaktadır. 3a nolu ekte, bireysel veya global olarak verilen ihracat izin belgesinin örneği, 3b nolu ekte ise üye ülke makamları tarafından verilen “Genel ihracat izni” belgesinin içermesi gereken bilgiler verilmektedir.

4 nolu ek, Topluluk içi transferlerde kontrole tabi tutulan maddelerin listesini içermektedir. Bu listenin “Part I” bölümünde, üye ülkeler tarafından “Genel ihracat izni” verilebilen maddeler listesi, “Part II” bölümünde ise üye ülkeler tarafından “Genel ihracat izni” verilemeyen maddeler listesi yer almaktadır.

3. AVRUPA BİRLİĞİ’NDE İHRACAT KONTROL UYGULAMALARI

1334/2000 sayılı Tüzük ile oluşturulan AB ihracat kontrol sisteminin uygulama bakımından temel özellikleri; bir yandan liste bazlı ihracat kontrol sistemi kurarken, diğer yandan da “catch all” tarzı ihracat kontrolüne de olanak sağlaması, ihracat izinlerini kapsamlı bir şekilde düzenlemesi, kontrol tedbirleri ile yaptırımların belirlenmesi ve kontrol listelerinin güncellenmesidir.

3.1. Liste Bazlı İhracat Kontrol Sistemi

Liste bazlı ihracat kontrol sistemi; Wassenaar Düzenlemesi, Nükleer Tedarikçiler Grubu, Avustralya Grubu ve Füze Teknolojisi Kontrol Rejimi kapsamında oluşturulan kontrol listelerinin bir araya getirilerek tek liste halinde kombine edilmesiyle elde edilen ve çifte kullanımlı malzeme ile teknolojileri içeren “çifte kullanımlı maddeler” listesiyle sağlanmaktadır.

Tüzüğün 3. maddesine göre, 1, 2 ve 4 nolu eklerinde yer alan maddelerin ihracatı, yine bu tüzük hükümlerine göre verilecek izinlere bağlanmıştır. Ancak, transit ticarete konu olan veya gümrüksüz alanda, serbest bölgelerde bulunan maddeler, tüzüğün kapsamı dışındadır.

3.2. “Catch-all”

Tüzüğün 4. maddesine göre, uluslararası anlaşmalar tarafından belirlenen listeleri içeren 1 nolu ek kapsamı dışındaki çifte kullanımlı malların ihracat kontrolü de tüm hassas ihracatların kontrolünü öngören “catch all” klozu ile ihracat kontrolüne dahil edilmiştir. Bu çerçevede, ihracata konu olan malzemenin doğrudan veya dolaylı olarak, tümünden veya kısmen, kimyasal biyolojik veya nükleer silah geliştirilmesi, üretilmesi, depolanması yada fırlatılması ve gönderilmesinde kullanılmasına yönelik bir şüphe doğduğunda, söz konusu çifte kullanımlı malzeme ve teknolojinin ihracatı da izne tabi tutulmaktadır.

Aynı şekilde, alıcı ülkenin AB Konseyi, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) yada Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararları ile silah ambargosu altında olduğu durumlarda, 1 nolu ek kapsamı dışındaki çifte kullanımlı malların ihracatı için izin öngörülmektedir⁸⁷.

Diğer taraftan üye devletler, AB Komisyonuna yazılı bildirimde bulunmak kaydıyla, kamu güvenliği ve insan hakları mülahazaları çerçevesinde, 1 nolu ek kapsamı dışındaki çifte kullanımlı malların ihracatı için izin mekanizması kurabilmektedirler⁸⁸.

3.3. İhracat İzinleri

Topluluk hukukunun temel taşlarından biri olan malların serbest dolaşımı ilkesi, 1 nolu ek kapsamındaki mallar için de geçerlidir. Bir başka deyişle, uluslararası anlaşmalarla ihracatı kontrol altına alınan mallar, Topluluk içerisinde herhangi bir kontrole tabi olmadan dolaşabilmektedir. Ancak yine de, 1 nolu ek kapsamındaki maddelerin topluluk içi transferleri kayıt altına alınmakta ve bu kayıtlar üç yıl boyunca saklanmaktadır. Topluluk içi transferlere konu olan söz konusu mallar

⁸⁷ Official Journal (Avrupa Birliği Resmi Gazetesi), L 159. 30 Haziran 2000. Madde 4, paragraf 2.

⁸⁸ A.g.e. Madde 5, paragraf 1-2.

Topluluk g m r k alanından çıkıp üçüncü bir ülkeye ihraç edileceği zaman, tüzük tarafından kurulan ihracat kontrol sistemine tabi olmaktadır. Ancak, tüzüğün 4 nolu eki kapsamında yer alan sınırlı sayıda madde, bir istisna oluŐturmakta ve Topluluk içi transferler de dahi kontrole tabi tutulmaktadır⁸⁹.

Tüzük tarafından ihracat kontrolüne tabi olduğu belirlenen ifte kullanımlı maddeler için izin verme mercii, ihracatçı firmanın bulunduğu AB  yesi ülkenin yetkili makamları olarak saptanmıŐtır⁹⁰. Ancak  ye devletler, ihraç izinlerine karar verirken, tüzük tarafından belirlenen kriterleri göz önüne almakla y k ml d rl r⁹¹. Diğer taraftan,  ye ülkelerin herhangi biri tarafından verilen izinler, tüm Topluluk  yesi ülkelerde geçerlidir.

Tüzüğün 6. maddesine göre, dört tür izin verilebilmektedir. ‘‘Topluluk Genel İzin’’, 2 nolu ekin ‘‘part 2’’ bölümünde belirlenenler hariç olmak üzere, 1 nolu ek kapsamındaki maddelerin 2 nolu ek kapsamındaki ülkelere (ABD, Avustralya, ek Cumhuriyeti, İsviçre, Japonya, Kanada, Macaristan, Norveç, Polonya ve Yeni Zelanda) ihracatında verilebilmektedir. ‘‘Bireysel İzin’’, tek bir ihracatçının 1 nolu ek kapsamındaki maddelerin tek bir ihracat iŐlemine verilmektedir. ‘‘Global İzin’’, tek bir ihracatçının 1 nolu ek kapsamındaki maddelerin ihracatında, izin belgesinde belirlenen ürün veya ihracat yapılacak ülkelere göre çoklu kullanıma uygun olarak verilmektedir. ‘‘Genel İzin’’ ise 2 nolu ekin ‘‘part 2’’ bölümünde belirlenenler hariç olmak üzere, 1 nolu ek kapsamındaki maddelerin ihracatına genel olarak izin verildiğinde tüm ihracatçıların kullanımına uygun olarak çıkarılmaktadır.

⁸⁹ A.g.e. Madde 21.

⁹⁰ Madde 6.

⁹¹ Madde 8.

3.4. Kontrol Tedbirleri ve Yaptırımlar

Tüzüğün 19. maddesi gereğince üye ülkeler, tüzüğün yürürlüğe girdiğinde ulusal bir düzenlemeye ihtiyaç duyulmaksızın doğrudan ve etkili bir biçimde uygulanabilmesini teminen tüm tedbirleri almakla yükümlüdürler. Ayrıca tüzüğün ihlal edilmesi durumunda uygulanacak etkin ve caydırıcı yaptırımların belirlenmesi gereği de hükme bağlanmıştır.

Diğer taraftan tüzük, üye devletlerin yanı sıra ihracatçıya da doğrudan sorumluluklar yüklemektedir. Bu çerçevede, ihracatçı firma gerçekleştirdiği ihracata ilişkin detaylı bilgi ve belgeleri üç yıl boyunca saklamakla yükümlüdür⁹².

3.5. Tüzüğün Güncellenmesi

Uluslararası anlaşmalardan veya çok taraflı ihracat kontrol rejimlerinden kaynaklanan yükümlülükler çerçevesinde, tüzük eklerinde bulunan çifte kullanımlı maddeler listesinin güncellenmesi hükme bağlanmıştır⁹³. Bu çerçevede Konsey, ihracat kontrol rejimleri tarafından kabul edilen liste değişikliklerini tüzüğün 1 nolu ekine yansıtarak yıllık bazda güncelleme yapmaktadır. Yürürlüğe girdiği 26 Eylül 2000 tarihinden itibaren yedi kez yapılan değişiklikle, tüzük eklerinde yer alan çifte kullanımlı maddeler listesi güncellenmiştir⁹⁴.

Diğer taraftan tüzük ile, Komisyon başkanlığında ve üye devletlerin temsilcilerinin katılımıyla, kontrol listelerinin güncellenmesinde ve tüzüğün diğer

⁹² A.g.e. Madde 16.

⁹³ Madde 11.

⁹⁴ 22 Aralık 2000 tarih ve 2889/2000 sayılı Konsey Tüzüğü, AB Resmi Gazetesi, L 336. 30.12.2000
6 Mart 2001 tarih ve 458/2001 sayılı Konsey Tüzüğü, AB Resmi Gazetesi, L 65. 7.3.2001
20 Kasım 2001 tarih ve 2432/2001 sayılı Konsey Tüzüğü, AB Resmi Gazetesi, L 338. 20.12.2001
27 Mayıs 2002 tarih ve 880/2002 sayılı Konsey Tüzüğü, AB Resmi Gazetesi, L 139. 29.5.2002
27 Temmuz 2003 tarih ve 149/2003 sayılı Konsey Tüzüğü, AB Resmi Gazetesi, L 30. 5.2.2003
19 Haziran 2004 tarih ve 1504/2004 sayılı Konsey Tüzüğü, AB Resmi Gazetesi, L 281. 31.8.2004
27 Şubat 2006 tarih ve 394/2006 sayılı Konsey Tüzüğü, AB Resmi Gazetesi, L 74. 13.3.2006

maddelerinin uygulanmasında ortaya çıkan sorunların görüüleceği bir koordinasyon grubu kurulmuştur⁹⁵.

3.6. Topluluk Üyesi Ülkelerde Uygulama

Topluluk üyesi ülkelerde, 1334/2000 sayılı Tüzük, herhangi bir iç hukuk düzenlemesine ihtiyaç duymadan doğrudan uygulanabilmektedir. Bununla birlikte üye ülkeler, ulusal ihtiyaçları doğrultusunda fakat Tüzükte öngörülen usuller çerçevesinde, ilave önlemler ve uygulamalar getirebilmektedirler.

Üye ülke uygulamaları bakımından bu bölümde, örnek olarak, önce İngiltere'nin ihracat kontrol sistemi incelenecek, daha sonra da kurucu üyelere Almanya'nın ve yeni katılan üyelere de Polonya'nın ihracat kontrol sistemleri hakkında özet olarak bilgi verilecektir.

⁹⁵ Official Journal (Avrupa Birliği Resmi Gazetesi), L 159. 30 Haziran 2000. Madde 18.

Tablo-3: Topluluk Üyesi Ülkelerde Uygulama

	İngiltere	Almanya	Polonya
Görevli Kuruluş	İhracat Kontrol Organizasyonu (Export Control Organization-ECO)	Ekonomi ve İhracat Kontrolleri Federal Bürosu (Bundesamt für Wirtschaft und Ausfuhrkontrolle-BAFA)	İhracat Kontrol Dairesi
Mevzuat	1334/2000 sayılı AB Tüzüğü, 2002 İhracat Kontrol Yasası, İhracat, Teknoloji Transferi ve Teknik Yardıma ilişkin Kontrol Kararı, Ambargolu Ülkelere Yönelik Kontrole Tabi Malların Ticaretine ilişkin Karar, Kontrole Tabi Malların Ticaretine ilişkin Karar,	1334/2000 sayılı AB Tüzüğü, Dış Ticaret ve Ödemeler Yasası, Dış Ticaret ve Ödemeler Yönetmeliği,	1334/2000 sayılı AB Tüzüğü Kamu Güvenliği ve Uluslararası Barış ve Güvenliğin Korunmasına için Stratejik Mal, Hizmet ve Teknolojinin Uluslararası Ticaretine Yönelik Yasa, İktisadi İşler Yasası
Kapsam	İhracat, Transit, Aracılık, Danışmanlık	İhracat, Aracılık, Danışmanlık	İhracat, Transit, Aracılık, Danışmanlık
Lisans Tipleri	Topluluk Genel İhracat İzni, Açık Genel İhracat İzni, Açık Bireysel İhracat İzni, Açık Bireysel Ticaret Kontrol İzni, Standart Bireysel İhracat İzni, Standart Bireysel Ticaret Kontrol İzni	Topluluk Genel İhracat Lisansı, Bireysel İhracat Lisansı/Kotalı İzin, Genel İhracat Lisansı, Genel Lisans,	Bireysel İhracat Lisansı, Global İhracat Lisansı, Bireysel İthalat Lisansı, Global İthalat Lisansı, Bireysel Hizmet İhracı Lisansı, Global Hizmet İhracı Lisansı, Bireysel Transit Lisansı, Global Transit Lisansı, Bireysel Teknik Yardım Lisansı, Global Teknik Yardım Lisansı
Yaptırımlar	10 yıla kadar hapis cezası, Para cezası, Mallara Gümrük İdaresince el konulması	5 yıla kadar hapis cezası, 500 bin Euro'ya kadar para cezası	10 yıla kadar hapis cezası, Para cezası
Sanayiye Açılım	Kapsamlı Seminer Programları, İnternet sayfası, Goods Checker Programı	Kapsamlı internet sitesi, Danışma hatları, Korelasyon tablosu	Zorunlu iç kontrol programı (ICP)

3.6.1. İngiltere

İngiltere’de, Topluluk genelinde çifte kullanımlı malzemelerin ihracat kontrollerini düzenleyen 1334/2000 sayılı Tüzüğün dışında, ulusal mevzuat olarak 24 Temmuz 2002 tarihli “2002 İhracat Kontrol Yasası” (Export Control Act 2002), 31 Ekim 2003 tarih ve 2734 sayılı “İhracat, Teknoloji Transferi ve Teknik Yardıma ilişkin Kontrol Kararı” (Export of Goods, Transfer of Technology and Provision of Technical Assistance Control Order), 11 Şubat 2004 tarih ve 318 sayılı “Ambargolu Ülkelere Yönelik Kontrole Tabi Malların Ticaretine ilişkin Karar” (Trade in Controlled Goods including those to Embargoed Destinations) ve 31 Ekim 2003 tarih ve 2765 sayılı “Kontrole Tabi Malların Ticaretine ilişkin Karar” (Trade in Goods Control Order) bulunmaktadır⁹⁶.

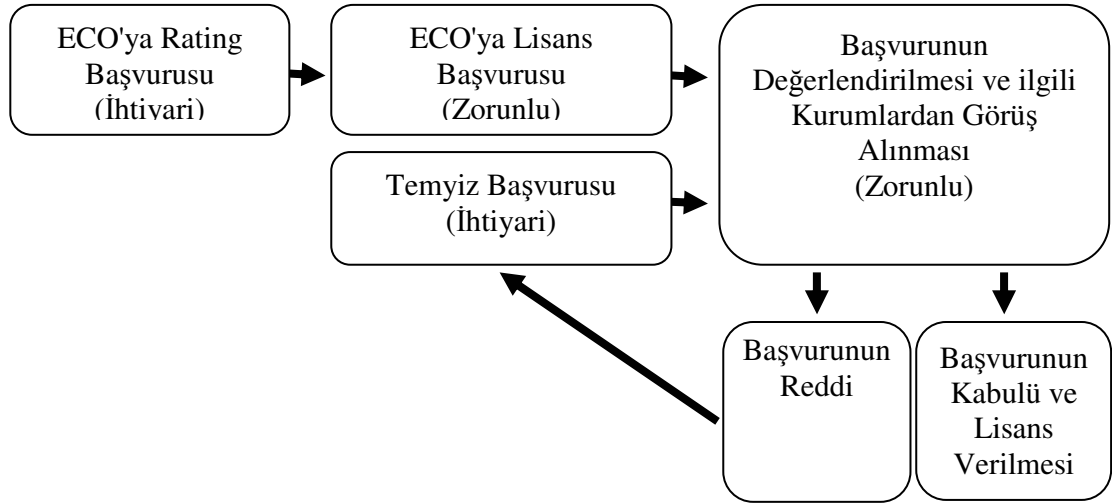
Ulusal mevzuat ile AB mevzuatı çerçevesinde hazırlanan “Birleşik Krallık Stratejik İhracat Kontrol Listeleri” (UK Strategic Export Control Lists); Ulusal Askeri Liste (UK National Military List), Ulusal Patlayıcı Maddeler Listesi (UK National Explosive-Related List), Ulusal Güvenlik ve Paramiliter Listesi (UK National Security and Paramilitary List), Ulusal Çifte Kullanım Kontrol Listesi (UK National Dual-Use Control List), AB İnsan Hakları Listesi (EU Human Rights List [Annexes II and III of Council Regulation (EC) No. 1236/2005]), ve AB Çifte Kullanım Listesini (EU Dual-Use List [Annexes of Council Regulation (EC) No. 1334/2000]) kapsamaktadır⁹⁷. Diğer taraftan, ulusal mevzuat ile AB mevzuatı kapsamındaki ihracat kontrol listelerini konsolide eden bu liste, hukuki bağlayıcılık içermeyip rehber niteliği taşımaktadır.

⁹⁶ DTI, “UK Legislation on Strategic Export Controls,” <http://www.dti.gov.uk/europeandtrade/strategic-export-control/legislation/index.html>, (18.09.2006)

⁹⁷ DTI, “UK Strategic Export Control Lists,” 30.7.2006, <http://www.dti.gov.uk/files/file33689.pdf>, (18.09.2006)

İngiltere’de çifte kullanımlı maddelere ilişkin ihracat kontrolleri, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı’na bağlı bir birim olan “İhracat Kontrol Organizasyonu” (Export Control Organization-ECO) tarafından gerçekleştirilmektedir.

Topluluk genelinde çifte kullanımlı malzemelerin ihracat kontrollerini düzenleyen 1334/2000 sayılı Tüzüğü’nün eklerini oluşturan kontrol listesini de içeren İngiliz makamları tarafından hazırlanan “Birleşik Krallık Stratejik İhracat Kontrol Listeleri” (UK Strategic Export Control Lists) kapsamındaki malların ihracatı için ihracatçıların, ECO’ya başvurarak lisans alması gerekmektedir.

Şekil-4: İngiltere’de Lisanslama Süreci

Ancak lisans işleminden önce, ihracat veya transfere konu olan maddenin lisans gerektirip gerektirmediği açıkça anlaşılıyorsa, ihracatçı veya Gümrük İdarelerinin talebi üzerine, ECO bünyesinde yer alan ve mühendis ile bilim insanlarından oluşan “Teknik Değerlendirme Birimi” (Technical Assessment Unit) tarafından bir derecelendirme (rating) çalışması yapılmaktadır. Bu çalışmanın yapılabilmesi için “Derecelendirme İstek Formu” (Rating Enquiry Form) ile başvuru yapılması gerekmektedir.

1334/2000 sayılı Tüzük çerçevesinde, ihracata konu olan mallara ve ithalatçı ülkeye bağlı olarak farklı lisans türleri bulunmaktadır. Risk seviyesine göre belirlenen farklı lisans türleri ECO kaynaklarının etkili ve verimli kullanımını sağlamaktadır. İngiliz ihracat kontrol sisteminde, altı farklı lisans türü bulunmaktadır. Bunlar; “Topluluk Genel İhracat İzni” (CGEA: Community General Export Authorisation), “Açık Genel İhracat İzni” (OGEL: Open General Export Licence), “Açık Bireysel İhracat İzni” (OIEL: Open Individual Export Licence), “Açık Bireysel Ticaret Kontrol İzni” (OITCL: Open Individual Trade Control Licence), “Standart Bireysel İhracat İzni” (SIEL: Standard Individual Export Licence) ve “Standart Bireysel Ticaret Kontrol İzni” (SITCL: Standard Individual Trade Control Licence)dir⁹⁸.

Topluluk Genel İhracat İzni (CGEA), 1334/2000 sayılı Tüzük çerçevesinde, AB tarafından verilen genel izindir. Ancak bu iznin kullanılabilmesi için ihracatçıların ECO’ya kayıt yaptırması gerekmektedir.

Açık Genel İhracat İzni (OGEL), 1334/2000 sayılı Tüzük çerçevesinde, AB tarafından verilen “Topluluk Genel İhracat İzni”nin eş değerinde ulusal makamlarca verilen genel izindir. Bu iznin kullanılabilmesi için de ihracatçıların ECO’ya kayıt yaptırması gerekmektedir.

Açık Bireysel İhracat İzni (OIEL), başvuru sahibi firmaya belgede belirli maddeler için yine belirli varış noktaları veya son kullanıcılar için verilen çok kullanımlı ihracat genel iznidir. Bu iznin alınabilmesi için ilgili ihracatçının usulüne uygun olarak en az 20 “Standart Bireysel İhracat İzni” (SIEL) kullanmış olması gerekmektedir. Başvuru formunun yer aldığı CD-Rom, sadece ECO yardım hattından istenerek edinilebilmektedir.

⁹⁸ DTI, “Export Licences,” <http://www.dti.gov.uk/europeandtrade/strategic-export-control/licensing-rating/licences/index.html> , (18.09.2006)

Standart Bireysel İhracat İzni (SIEL), başvuru sahibi ihracatçıya tek bir ihracat için verilen izindir. Bu izin için online çalışan, ELVIS (Export Licensing via the Internet System) başvuru programı kullanılmaktadır. Programın kullanılabilmesi için öncelikle ihracatçının ECO'ya başvurması ve kayıt olması gerekmektedir.

Açık Bireysel Ticaret Kontrol İzni (OITCL), 2002 İhracat Kontrol Yasası kapsamında Ulusal Askeri Liste için, başvuru sahibi firmaya belgede belirli maddeler için yine belirli varış noktaları veya son kullanıcılar için verilen çok kullanımlı ticaret (trafficking/brokering) genel iznidir.

Standart Bireysel Ticaret Kontrol İzni (SITCL), 2002 İhracat Kontrol Yasası kapsamında Ulusal Askeri Liste için, başvuru sahibi firmaya tek bir ticaret için verilen izindir.

Transit geçiş ve transit yüklemeye konu olan çifte kullanımlı malların İngiltere topraklarından geçişi lisansa tabidir. AB mevzuatıyla uyumlu olarak soyut teknoloji transferi de ihracat kontrolleri kapsamında lisansa tabidir. Ayrıca ECO, lisans prosedürü sürecinde Dışişleri Bakanlığı, Savunma Bakanlığı ve Uluslararası Kalkınma Bakanlığı'ndan görüş almaktadır⁹⁹.

İhracat kontrol sistemi çerçevesinde ihracatçı firma sorumluluğu açıkça belirlenmiştir. Kontrol kapsamındaki malların lisanssız olarak yurtdışına çıkarılmaya çalışılması durumunda ticarete konu mallara Gümrük İdaresince el konulabilmekte, failler para ve 10 yıla kadar hapis cezasına çarptırılabilir. Aynı zamanda ECO, firmaları ziyaret ederek ihracat kayıtlarını denetleme yetkisine de sahiptir.

⁹⁹ ECO Yetkilileri ile yapılan görüşme. Londra. 21-22 Kasım 2005.

ECO tarafından ihracatçı firmaları ihracat kontrolleri konusunda bilinçlendirmek amacıyla düzenli ve kapsamlı bir sanayiye açılım programı yürütülmektedir.

Diğer taraftan, ECO'nun ihracatçılara ve gümrük kontrol memurlarına teknik destek sağlamak üzere haftanın yedi günü boyunca 24 saat hizmet veren bir danışma hattı ve düzenli olarak yapılan eğitim programları ve ayrıca, ECO tarafından ihracatçılara yardımcı olmak üzere, ihracata konu olan maddenin veya teknolojinin lisansa tabi olup olmadığına karar vermede kullanılan ve web temelli çalışan "Goods Checker" adlı bir program bulunmaktadır¹⁰⁰.

3.6.2. Almanya

Almanya'da çifte kullanımlı maddelere ilişkin ihracat kontrolleri, Federal Ekonomi ve Teknoloji Bakanlığı'na bağlı Ekonomi ve İhracat Kontrolleri Federal Bürosu (Bundesamt für Wirtschaft und Ausfuhrkontrolle-BAFA) tarafından gerçekleştirilmektedir.

Alman ihracat kontrol rejimi çerçevesinde, 1334/2000 sayılı AB Tüzüğü'nün ekini oluşturan listede bulunan malların kontrolünün yanı sıra, kitle imha silahı yapımında kullanılmasından şüphelenilen her türlü malzemenin ihracının denetim altına alınmasını öngören "catch-all" kontrolleri yürütülmektedir¹⁰¹.

Alman sisteminde lisans başvuruları BAFA tarafından alınmakta ve sonuçlandırılmaktadır. Ancak, Ekonomi Bakanlığı, İstihbarat Teşkilatı ve BAFA temsilcilerinden oluşan "İhracat Komitesi" iki haftada bir toplanarak kritik lisans başvurularını değerlendirmektedir.

¹⁰⁰ DTI, "Goods Checker" , <http://www.ecochecker.co.uk/goodsChecker> (18.09.2006)

¹⁰¹ BAFA, "Export Controls - Brief Outline" Federal Office of Economics and Export Control, Eschborn. 2005. http://www.bafa.de/1/en/service/pdf/export_control_brief_outline.pdf (18.09.2006)

Alman ihracat kontrol rejimi kapsamında transit ticarete konu olan malların ihracatı izne tabidir. Diğer taraftan Alman uygulamasında transit geçiş ve transit yükleme kontrolleri yer almamaktadır.

İngiltere'deki ECO'nun aksine, BAFA'nın şirketler üzerinde denetim yapma yetkisi yoktur. Gümrük idarelerince yürütülen kontrollerin önemli bir bölümü "Gümrükler Kriminal Dairesi" (Zollkriminalamt-ZKA) tarafından gerçekleştirilmektedir.

İhracat kontrol sistemi çerçevesinde, kontrole tabi malların lisanssız olarak yurtdışına çıkarılmaya çalışılması yasadışı ihracat kapsamına girmekte ve failer 500 bin Euro'ya kadar para cezası ile 5 yıla kadar hapis cezasına çarptırılabilir. Cezai yaptırımların yanı sıra, yasadışı ihracata bulaşan firmaların lisanslarının iptal edilmesi ile bahse konu firmalarda ihracat kontrollerinden sorumlu personelin değiştirilmesinin talep edilmesi gibi idari yaptırımlar da uygulanabilmektedir.

Alman yasaları uyarınca BAFA sanayiye açılım programı yürütememektedir. Diğer taraftan ihracatçının bilinçlendirilmesi amacıyla yönelik olarak kapsamlı internet sitesi ve danışma hatları mevcuttur.

Lisans başvuru ve değerlendirmelerinde kullanılan 1334/2000 sayılı Tüzüğün eklerinde yer alan listedeki kodlar ile Gümrük Beyannamelerinde kullanılan armonize sistem kodları (GTİP) birbirleriyle, BAFA tarafından hazırlanıp güncellenen bir korelasyon tablosu yardımıyla ilişkilendirilmektedir. Ancak, tek bir GTİP kodu altında çok fazla ürün bulunması ve bir malın çifte kullanımlı olması için gerekli teknik özelliklerin GTİP koduyla ifade edilememesi nedeniyle, bahse konu tablo gümrük memurları için risk analizi çalışmalarında sadece rehber olarak kullanılabilir.

3.6.3. Polonya

Polonya’da çifte kullanımlı maddelere ilişkin ihracat kontrolleri, Ekonomi ve Çalışma Bakanlığı’na bağlı İhracat Kontrol Dairesi tarafından gerçekleştirilmektedir.

Polonya ihracat kontrol rejimi çerçevesinde, 1334/2000 sayılı AB Tüzüğü’nün ekini oluşturan listede bulunan malların kontrolünün yanı sıra, 29 Kasım 2000 tarihli “Kamu Güvenliği ve Uluslararası Barış ve Güvenliğin Korunmasına için Stratejik Mal, Hizmet ve Teknolojinin Uluslararası Ticaretine Yönelik Yasa” ile Polonya topraklarında silahların ve çifte kullanımlı maddelerin üretimi, kullanımı ve ticaretinin lisanslanmasına yönelik 22 Haziran 2001 tarihli “İktisadi İşler Yasası” kapsamında ihracat kontrolleri yürütülmektedir.

İhracat kontrolleri, kitle imha silahlarını (KİS-WMD), küçük ve hafif silahları (SALW), taşınabilir hava savunma sistemlerini (MANPADS), Kimyasal Silahlar Sözleşmesini (KSS-CWC), konvansiyonel silahları, çifte kullanımlı malları, aracılık hizmetlerini ve teknik yardımı kapsamakta ve ihracat, re-export, ithalat, transit geçiş, aracılık hizmetleri ve teknik yardım için çok amaçlı tek tip başvuru formu kullanılarak lisans verilmektedir¹⁰².

Polonya sisteminde lisans başvuruları İhracat Kontrol Dairesi tarafından alınmakta ve sonuçlandırılmaktadır. Ancak, Dışişleri, İçişleri, Savunma ve Maliye Bakanlıkları ile İstihbarat, İçgüvenlik ve Gümrük Teşkilatları ve Ulusal Atom Enerjisi Ajansından görüş alınmaktadır.

İhracat kontrol sistemi çerçevesinde, kontrole tabi malların lisanssız olarak yurtdışına çıkarılmaya çalışılması yasadışı ihracat kapsamına girmekte ve failer çeşitli para cezalarının yanı sıra 10 yıla kadar hapis cezasına çarptırılmaktadır.

¹⁰² Jacek Sliwowski, “Licensing Process in Poland”, WA-LEOM (05) PL 001. LEOM Toplantısı, Viyana, 14-15 Haziran 2005.

Ayrıca, Polonya ihracat kontrol sistemi, firmaların iç kontrol programı (ICP) kullanmalarını ve gerekli kayıtları tutmalarını zorunlu kılmaktadır¹⁰³.

¹⁰³ Polonya Ekonomi Bakanlığı, “Polish Export Control Laws & Regulations”
<http://www.mgip.gov.pl/GOSPODARKA/DKE/English/Laws/ExportControl>

III. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE İHRACAT KONTROLÜ

1. TÜRKİYE'DE İHRACAT KONTROLÜNÜN GELİŞİMİ

Türkiye, NATO, Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) gibi uluslararası ve bölgesel örgütler çerçevesinde, gerek konvansiyonel ve gerekse kitle imha silahları (KİS) konusundaki silahsızlanma ve yayılmanın önlenmesi girişimlerine aktif olarak katılmak suretiyle, global ve bölgesel barış ve istikrarın geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır.

Halihazırda Türkiye, KİS yayılmasını önlemeye ve bu silahlar ile bunların fırlatma vasıtalarının üretiminde kullanılabilecek çifte kullanımlı malzeme ve teknolojilerin transferlerini denetlemeye yönelik tüm uluslararası antlaşma ve rejimlerin üyesidir. BM çerçevesinde hazırlanarak 1972 yılında imzaya açılan ve 1975 yılında yürürlüğe giren Biyolojik Silahlar Sözleşmesine, Türkiye 25 Ekim 1974 tarihinde taraf olmuştur. Yine BM çerçevesinde 1968 yılında imzaya açılan ve 1970 yılında yürürlüğe giren Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşmasını Türkiye, 1980 yılında onaylamıştır. Türkiye, 1993 yılında imzaya açılan ve 1997 yılında yürürlüğe giren Kimyasal Silahlar Sözleşmesine ise 12 Mayıs 1997 tarihinde taraf olmuştur. Sözleşme uyarınca, Kimyasal Silahların Yasaklanması Örgütü tarafından Türkiye'de altı olağan denetim gerçekleştirilmiştir. Söz konusu denetimler olumlu sonuçlanmıştır. Diğer taraftan, 24 Eylül 1996 tarihinde imzaya açılan ve her türlü nükleer denemenin yapılmasını engellemeyi amaçlayan ancak henüz yürürlüğe girmeyen Nükleer Denemelerin Kapsamlı Yasaklanması Anlaşmasını Türkiye, 1999 yılında onaylamıştır¹⁰⁴.

¹⁰⁴ İMMİB, "İhracat Kontrolü Nedir?" *İhracat Kontrol internet sitesi*, <http://www.ihracatkontrol.org>

Türkiye aynı zamanda, KİS ve ilgili malzeme ve teknolojiler ile bunların fırlatma vasıtalarının yayılmasının önlenmesine yönelik tüm ihracat kontrol rejimlerine de taraftır. Bu çerçevede Türkiye ilk olarak, 1949 yılında AET'nin kurucu 5 üyesi ile İngiltere ve ABD tarafından Paris'te hükümetler arası bir koordinasyon organı olarak kurulan COCOM'a 1953 yılında üye olmuştur¹⁰⁵.

1993 yılından itibaren Türkiye, COCOM'un faaliyetlerine son vermesiyle yeni kurulacak olan ihracat kontrol rejiminin hazırlık çalışmalarına ve "Yeni Forum"a katılarak, 1996 yılında kurulan, konvansiyonel silahlar ile çifte kullanımlı malzeme ve teknolojilerin ihracatını kontrol altında bulundurmaya amaçlayan Wassenaar Düzenlemesinin kurucuları arasında yer almıştır.

Türkiye 25 Nisan 1997 tarihinde, KİS'e ilişkin insansız taşıma sistemlerinin (balistik füzeler, Cruise füzeleri ve insansız hava araçları) ve bunlarla ilgili teknoloji ve malzemenin yayılmasının önlenmesi amacıyla kurulan Füze Teknolojisi Kontrol Rejimine; 2000 yılında, biyolojik ve kimyasal silahlar ile anılan silahların üretiminde de istifade edilebilecek çifte kullanımlı malzeme ve teknolojilerin ihracatını denetleyen Avustralya Grubu ile nükleer teknolojide kullanılan maddelerin ve çifte kullanımlı malzemelerin ihracatını belirli denetim ilkelerine bağlamak amacıyla faaliyet göstermekte olan Nükleer Tedarikçiler Grubuna taraf olmuştur. Aynı zamanda Türkiye, nükleer madde, malzeme ve teknolojileri konu alan ihracatın kontrol altına alınması amacıyla, 1971 yılında kurulan Zangger Komitesine de 1999 yılında üye olmuştur¹⁰⁶.

Türkiye, tüm bu üyeliklerin bir gereği olarak COCOM'a taraf olduğu 1953 yılından bu yana ihracat kontrolü uygulamaktadır.

¹⁰⁵ Emin Ertürk. *Uluslararası Entegrasyon Teorisi ve Türkiye'nin İçinde Bulunduğu Entegrasyonlar*, Ezgi Kitabevi. Bursa, 2003.

¹⁰⁶ İMMİB, "İhracat Kontrolü Nedir?" *İhracat Kontrol internet sitesi*, <http://www.ihracatkontrol.org>

2. TÜRKİYE’DE İHRACAT KONTROL MEVZUATI

Türkiye’de 1953 yılından bu yana ihracat kontrolü uygulanmasına rağmen, doğrudan ihracat kontrolüne ilişkin bir yasa veya çeşitli kurumlar tarafından uygulanan ihracat kontrollerinin tamamını kapsayan çerçeve bir düzenleme bulunmamaktadır.

Yasa açısından bakıldığında, 5201 Sayılı Harp Araç ve Gereçleri ile Silâh, Mühimmat ve Patlayıcı Madde Üreten Sanayi Kuruluşlarının Denetimi Hakkında Kanun, her türlü harp araç ve gereçleri, silah, mühimmat ve bunlara ait yedek parçalarla patlayıcı maddelerin ve kontrol listesinde yer verilmemekle birlikte, canlıların toplu imhasına yönelik tasarlanan nükleer, biyolojik ve kimyasal silâhlardan oluşan kitle imha silâhlarının ve bunları fırlatma vasıtalarının geliştirilmesinde kullanılabileceğinden şüphe duyulabilecek malzeme ve teknolojinin (catch-all) ihracatını kontrol altına almaktadır¹⁰⁷. Yasa kapsamında ayrıca, kontrole tabi maddeler listesinin yayınlanması ve her yıl güncellenmesi hükme bağlanmıştır. Ancak “catch-all” klozu bulunmasına rağmen, silah ve mühimmatın ihracat kontrolüne ilişkin olan yasa, doğal olarak doğrudan çifte kullanımlı malzeme ve teknolojilerin ihracat kontrolüne dair bir hüküm içermemektedir.

5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu ise, 6. maddesiyle, “yakıcı, aşındırıcı, yaralayıcı, boğucu, zehirleyici, sürekli hastalığa yol açıcı nükleer, radyoaktif, kimyasal, biyolojik maddeler” silah olarak tanımlarken, 174. maddesinde de “yetkili makamlardan gerekli izni almaksızın, patlayıcı, yakıcı, aşındırıcı, yaralayıcı, boğucu, zehirleyici, sürekli hastalığa yol açıcı nükleer, radyoaktif, kimyasal, biyolojik maddeyi imal, ithal veya ihraç” etmeyi suç kapsamına almıştır. Ancak, çifte kullanımlı malzeme ve

¹⁰⁷ T.C. Resmi Gazete, sayı: 25511, 03 Temmuz 2004.

teknolojilerin ihracat kontrollerinde olası ihlallere ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır¹⁰⁸.

Diğer taraftan, 4926 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanununun 3. maddesinde, "ihracı lisansa, şarta, izne, kısıntıya veya belli kuruluşların vereceği uygunluk veya yeterlilik belgesine tâbi olan eşyayı, belirlenen kayıt ve koşullara uymaksızın veya gerçeğe aykırı her türlü beyanname ve belge ibrazı ile gümrüğü yanıltarak işlemini yaptırmak suretiyle ihraç etmek" kaçakçılık olarak tanımlanmakta ve bu çerçevede çifte kullanımlı maddelere ilişkin ihracat kontrollerinin ihlali cezai hükme bağlanmaktadır. Çifte kullanımlı maddelerin ihracat kontrollerine aykırı bir biçimde ihraç edilmesi, temelde ağır para cezasıyla cezalandırılmakta, ancak söz konusu suç, teşekkül halinde veya kamu güvenliği aleyhine işlendiğinde hapis cezası uygulanmaktadır¹⁰⁹.

İhracat işlemlerini en genel anlamda ele alan mevzuat kalemi "İhracat Yönetmeliği"dir. Ancak yönetmelikte çifte kullanıma ilişkin bir hüküm bulunmamakta, ihracat kontrolleri ile ilintili olarak sadece kayda bağlı ihracat uygulaması öngörülmektedir¹¹⁰.

Her ne kadar İhracat Yönetmeliği, ihracat kontrolüne ilişkin açık bir hüküm bulundurmasa da "Nükleer Alanda Kullanılan Malzeme, Ekipman ve İlgili Teknolojinin İhracatına İzin Verilmesine İlişkin Yönetmelik" sadece bu amaçla çıkarılmıştır¹¹¹. Ancak bu yönetmelik, kapsamı gereği ihracat kontrollerinin sadece nükleer alanda yapılanlarını düzenlemektedir. Yönetmelik, Nükleer Tedarikçiler Grubu (NTG) ve Zangger Komitesi (ZK) listelerinde yer alan nükleer madde ve nükleer alanda kullanılan malzeme, ekipman ve bileşenler ile ilgili teknoloji ve çifte

¹⁰⁸ T.C. Resmi Gazete, sayı: 25611. 12 Ekim 2004.

¹⁰⁹ T.C. Resmi Gazete, sayı: 25173. 19 Temmuz 2003. (Madde 3,4,5,6)

¹¹⁰ T.C. Resmi Gazete, sayı: 26190. 06 Haziran 2006.

¹¹¹ T.C. Resmi Gazete, sayı: 23965. 15 Şubat 2000.

kullanımlı nükleer ile ilgili malzeme, ekipman ve ilgili teknolojinin ihracatı için gerekli izin düzenlemelerini kapsamaktadır. Yönetmelik kapsamında kontrole tabi tutulan “Nükleer Transfer Uyarı Listesi” ile “Çift-Kullanımlı Nükleer ile İlgili Malzeme, Ekipman ve İlgili Teknolojinin Listesi” yönetmelik ekleri olarak yayınlanmıştır.

İhracat kontrollerine ilişkin mevzuatın önemli bir kısmı tebliğlerden oluşmaktadır. Bu tebliğlerden en önemlisi olan “Çifte Kullanımlı ve Hassas Maddelerin İhracatının Kontrolüne İlişkin Tebliğ”de “Wassenaar Düzenlemesi Çifte Kullanımlı Malzeme ve Teknoloji Listesi” ile “Avustralya Grubu Kimyasal Prekürsörler Listesi” kapsamındaki malzeme ve teknolojiler ve aynı zamanda, söz konusu listelerde yer almayan ancak kitle imha silahlarının geliştirilmesinde kullanılabileceğinden şüphe duyulabilecek çifte kullanımlı malzeme ve teknolojinin ihracatı (catch-all) da kontrol altına alınmaktadır¹¹². Ancak tebliğde adı geçen söz konusu kontrol listeleri tebliğ ekinde veya başka bir mevzuat kalemiyle yayınlanmamıştır.

“Kimyasal Silahlar Sözleşmesi Ekinde Yer Alan Kimyasal Maddelerin İhracatına İlişkin Tebliğ”de ise Kimyasal Silahların Geliştirilmesinin, Üretimimin, Stoklanmasının ve Kullanımının Yasaklanması ve Bunların İmhası ile İlgili Sözleşme hükümleri uyarınca, söz konusu Sözleşme eki Liste-1, Liste-2 ve Liste-3’te yer alan kimyasal maddelerin ihracatına ilişkin usul ve esaslar düzenlenmiş, ve anılan listeler tebliğ ekinde yayınlanmıştır¹¹³.

“İhracı Yasak ve Ön İzne Bağlı Mallara İlişkin Tebliğ” (İhracat 2006/8) çerçevesinde, 22.12.1995 tarih ve 95/7623 sayılı İhracat Rejimi Kararı'nın 4 üncü maddesi uyarınca; kanun, kararname ve uluslararası anlaşmalarla ihracı belli kamu

¹¹² T.C. Resmi Gazete, sayı: 25304. 2 Aralık 2003.

¹¹³ T.C. Resmi Gazete, sayı: 24986. 7 Ocak 2003.

kurum ve kuruluşlarının ön iznine bağlanmış olan mallar listelenmiş, bu bağlamda, harp, silah ve mühimmatı ile Füze Teknolojisi Kontrol Rejimi (FTKR) kapsamındaki mallar Milli Savunma Bakanlığı'ndan alınacak ön izne, “Nükleer Alanda Kullanılan Malzeme, Ekipman ve İlgili Teknolojinin İhracatına İzin Verilmesine İlişkin Yönetmelik” kapsamındaki mallar ise Türkiye Atom Enerjisi Kurumu'ndan alınacak ön izne bağlanmıştır¹¹⁴.

İhracı Kayda Bağlı Mallara İlişkin Tebliğ (İhracat 2006/7) çerçevesinde ise, 22/12/1995 tarihli ve 95/7623 sayılı İhracat Rejimi Kararı'nın 3 üncü maddesinin (c) bendine istinaden, Birleşmiş Milletler Kararları uyarınca ekonomik yaptırım uygulanan ülkelere ihracat ile ozon tabakasının korunmasına dair Viyana Sözleşmesi ile bu sözleşmeye ait Protokoller ve değişiklikler kapsamındaki malların sadece söz konusu düzenlemelere taraf ülkelere yönelik ihracatı kayda bağlanmıştır¹¹⁵.

Transit Ticarete İlişkin Tebliğ (İhracat 2006/6) kapsamında ise 22/12/1995 tarihli ve 95/7623 sayılı İhracat Rejimi Kararı'nın 3 üncü maddesinin (e) bendine istinaden, yurtdışında veya serbest bölgede yerleşik bir firmadan yada antrepodan satın alınan malların, ülkemiz üzerinden transit olarak veya doğrudan doğruya yurtdışında veya serbest bölgede yerleşik bir firmaya yada antrepoya satılmasına ilişkin usul ve esaslar çerçevesinde, uluslararası anlaşmalarla ticareti yasaklanmış mallar ile Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın madde politikası itibariyle transit ticaretinin yapılmasını uygun görmediği malların transit ticarete konu olamayacağı hükme bağlanmıştır¹¹⁶. Yine bu tebliğ çerçevesinde, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın transit ticarete ilişkin 2004/YB-107 Numaralı Genelgesi ile FTKR ve KSS listeleri ile diğer kayda bağlı (Avustralya Grubu kimyasal prekürsörler listesinde olup da KSS listelerinde olmayan) kimyasalların transit ticaretinde kontrol

¹¹⁴ T.C. Resmi Gazete, sayı: 26190. 6 Haziran 2006.

¹¹⁵ T.C. Resmi Gazete, sayı: 26190. 6 Haziran 2006.

¹¹⁶ T.C. Resmi Gazete, sayı: 26190. 6 Haziran 2006.

uygulanmaktadır¹¹⁷. Genelge kapsamında, anılan kontrol listeleri ek olarak yayınlanmıştır.

Diğer taraftan, DTM Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan “Özellik Arz Eden Bazı Malların Serbest Bölgeye Giriş Çıkışına İlişkin 2005/6 Sayılı Genelge” ile Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası düzenleme ve rejimler kapsamında kontrole tabi olan hem sivil hem de askeri amaçlı kullanımlı kritik maddelerin serbest bölgeye giriş ve buradan çıkışında uygulanacak esaslar ile bu tür malların Serbest Bölgeye girişinde söz konusu malları serbest bölgeye gönderen ihracatçı firma ile serbest bölgedeki kullanıcının uyması gereken usul ve esaslar belirlenmiştir¹¹⁸. Ancak, kontrole tabi olan hem sivil hem de askeri amaçlı kullanımlı kritik maddelerin hangileri olduğu belirtilmemiş ve herhangi bir liste de yayınlamamıştır.

“5201 Sayılı Kanun Gereğince Kontrole Tabi Tutulacak Harp Araç ve Gereçleri ile Silah, Mühimmat ve Bunlara Ait Yedek Parçalar, Askeri Patlayıcı Maddeler, Bunlara Ait Teknolojilere İlişkin Liste” ise ulusal gerekçelerle kontrol edilen askeri malzemeleri listelemekte, bununla birlikte, FTKR kılavuzu ile Ekipman, Teknoloji ve Yazılım Eki'nin yürürlükteki son versiyonunun kontrolünü öngördüğü malzeme ile Wassenaar Düzenlemesi (WD) kapsamında güncelleştirilen - Mühimmat Listesinin kontrolünü öngördüğü malzeme ve teknolojilere de atıf yapmaktadır. Ancak, atıf yapılan söz konusu listeler ayrıca yayınlanmamıştır¹¹⁹.

Diğer taraftan, 5201 Sayılı Kanunun ve bu kanun gereğince yayınlanan listenin yürütülmesinde, “Milli Savunma Bakanlığı Savunma Sanayii Güvenliği Yönergesi”

¹¹⁷ Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, “2004/YB-107 Numaralı Genelge”, 24.12.2004.

<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/mevzuat/DISILISKILER/TRANSITTICARETUYGULAMATALIMATI.pdf>

¹¹⁸ DTM Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü, “Özellik Arz Eden Bazı Malların Serbest Bölgeye Giriş Çıkışına İlişkin 2005/6 Sayılı Genelge”, 25.12.2005. <http://www.dtm.gov.tr/SB/GENELGE/G25-6.html>

¹¹⁹ T.C. Resmi Gazete, sayı: 26058. 23 Ocak 2006.

kullanılmaktadır¹²⁰. Yönerge, kontrole tabi malzeme liste kapsamındaki savunma sanayi ürünleri veya bu maksatla yapılmış gizlilik dereceli her türlü sözleşme veya anlaşma ile, bilgi, belge, proje, malzeme veya hizmetlerin alımını, satımını, taşınmasını takas edilmesini, üretimini, araştırma ve geliştirilmesini, bakım ve onarımını, depolanmasını, korunmasını, ithalât ve ihracatını yapacak veya yaptıracak gerçek ve/veya tüzel kişiler ile kuruluşları ve bunların faaliyet gösterecekleri yerleri ve tesisleri kapsamaktadır¹²¹.

3. TÜRKİYE’DE İHRACAT KONTROL UYGULAMALARI VE GÖREVLİ KURUMLAR

Ülkemiz, kitle imha silahlarının ve bunların yapımında kullanılan hassas malzemelerin ihracatının denetimini öngören Wassenaar Düzenlemesi (WD), Kimyasal Silahlar Sözleşmesi (KSS), Füze Teknolojileri Kontrol Rejimi (FTKR), Avustralya Grubu (AG), Zangger Komitesi (ZK) ve Nükleer Tedarikçiler Grubu’na (NTG) taraftır. Bu çerçevede ülkemiz, anılan organizasyonlar tarafından yayınlanan kontrole tabi listelerde yer alan ve dış ticarete konu tüm mal, hizmet veya teknolojinin transferinde, yine ilgili organizasyon tarafından öngörülen ihracat kontrolünü yapmakla yükümlüdür.

İhracat kontrol uygulamalarının en önemli ayağını ihracat izni, bir başka deyişle lisans prosedürü oluşturmaktadır. Ülkemiz uygulamasında üç ana lisansör kurum bulunmaktadır. Genel hatlarıyla, askeri malzeme ve ekipmanın ihracat kontrolleri Milli Savunma Bakanlığı (MSB), nükleer ve nükleer çifte kullanımlı malzemenin ihracat kontrolleri Türkiye Atom Enerjisi Kurumu (TAEK), diğer çifte

¹²⁰ MSB Teknik Hizmetler Dairesi Başkanlığı, “Milli Savunma Bakanlığı Savunma Sanayii Güvenliği Yönergesi.” <http://www.msb.mil.tr/Birimler/TekHizD/pdf/SvnYonerge.pdf>.

¹²¹ İMMİB, “Türkiye'nin İhracat Kontrol Mevzuatı” *İhracat Kontrolü*, <http://www.ihracatkontrol.org>, (08.08.2006).

kullanımlı malzemelerin ihracat kontrolleri ise Dış Ticaret Müsteşarlığı (DTM) sorumluluk alanına girmektedir.

Tablo-4: İhracat Kontrolde Görevli Kurumlar

Kurumlar	Görev Alanları
Milli Savunma Bakanlığı (MSB)	Askeri Malzeme ve Ekipman ile Wassenaar Mühimmat Listesi ve FTKR Listesi
Türkiye Atom Enerjisi Kurumu (TAEK)	Nükleer Malzeme ve Teknoloji ile Nükleer Çifte Kullanımlı Malzeme ve Teknolojiler
Dış Ticaret Müsteşarlığı (DTM)	Diğer Çifte Kullanımlı Malzeme ve Teknolojiler

3.1. Milli Savunma Bakanlığı

Milli Savunma Bakanlığı; Wassenaar Düzenlemesi Mühimmat Listesi ile FTKR Malzeme, Ekipman, Yazılım ve Teknoloji Listesini de içeren kontrole tabi malzeme listesinden sorumludur.

Milli Savunma Bakanlığı (MSB), askeri malzeme ve ekipmanın ihracat kontrollerini, 5201 Sayılı Harp Araç ve Gereçleri ile Silâh, Mühimmat ve Patlayıcı Madde Üreten Sanayi Kuruluşlarının Denetimi Hakkında Kanun, “5201 Sayılı Kanun Gereğince Kontrole Tabi Tutulacak Harp Araç ve Gereçleri ile Silah, Mühimmat ve Bunlara Ait Yedek Parçalar, Askeri Patlayıcı Maddeler, Bunlara Ait Teknolojilere İlişkin Liste” ve Milli Savunma Bakanlığı Savunma Sanayii Güvenliği Yönergesi hükümleri çerçevesinde yürütmektedir¹²².

¹²² İMMİB, “Türkiye'nin İhracat Kontrol Lisans Başvurusu”, *İhracat Kontrolü*, <http://www.ihracatkontrol.org>, (08.08.2006).

Uygulama kapsamında, kontrole tabi malzeme listesinde yer alan bir malın ihracatı için ön izin MSB tarafından verilir. Ön izin verilirken; kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi alanındaki siyaset ve uygulamalar, alıcı ülkenin yayılmanın önlenmesi, uzay programları ve füze teknolojisi alanlarındaki siyaset ve faaliyetleri, söz konusu ülke ile ikili ve/veya çok taraflı savunma iş birliği düzenlemeleri, transferlerin kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesine yönelik potansiyel gelişmeler açısından önemi, alıcının söz konusu malı amacına uygun şekilde kullanılacağını gösteren “Son Kullanıcı Belgesi” ve transfer edilen ülkede kitle imha silâhları ve fırlatma vasıtaları ile bunlara ilişkin teknolojilerin yayılmasının önlenmesine ilişkin çok taraflı rejimlerin uygulanmakta olması hususları dikkate alınır¹²³.

Kontrole Tâbi Malzeme Listesi kapsamında herhangi bir malzemenin ihracatını yapacak olan kuruluş/firma, malzemenin cins, miktar ve satış fiyatları ile alıcının kimlik ve yerini belirleyen bir dilekçe ile Milli Savunma Bakanlığı’na müracaat eder. MSB, ihracı öngörülen malın mahiyetinin incelenmesinden sonra, gerekli gördüğü takdirde, ihracatçı firmadan ek belgelerin düzenlenerek MSB’ye gönderilmesini ve ayrıca, ihraç edilecek malzemenin beyan edilen alıcı tarafından bildirilen amaca uygun şekilde kullanılacağını taahhüt edildiği “Son Kullanıcı Belgesi”nin temin edilmesini talep edilir¹²⁴.

MSB, firmanın başvurusunu inceleyerek; konu hakkında askeri yönden Genelkurmay Başkanlığı’nın, siyasi yönden de Dışişleri Bakanlığı’nın görüşlerini alır. MSB, ihracat ön izni hakkındaki kararını, ilgili kuruluşlardan görüşlerin alınmasını müteakip en geç 15 gün içerisinde bildirir. Söz konusu malzemenin ihracatı uygun bulunduğu takdirde, firmaya; MSB tarafından, Bakanlar Kurulunun

¹²³ MSB Teknik Hizmetler Dairesi Başkanlığı, “Milli Savunma Bakanlığı Savunma Sanayii Güvenliği Yönergesi.” <http://www.msb.mil.tr/Birimler/TekHizD/pdf/SvnYonerge.pdf> . Madde:30 b.

¹²⁴ A.g.e. Madde:30 ç-d.

yürürlükte bulunan “İhracat Rejimi Kararı” uyarınca ihracat ön izni verilir¹²⁵. Bundan sonraki işlemler, yürürlükte bulunan “İhracat Yönetmeliği” esaslarına göre İhracatçı Birlikleri ve DTM tarafından kayda alınarak yürütülür¹²⁶.

3.2. Türkiye Atom Enerjisi Kurumu

Türkiye Atom Enerjisi Kurumu; Nükleer Tedarikçiler Grubunun “Nükleer Transfer Uyarı Listesi” ile “Çift-Kullanımlı Nükleer ile İlgili Malzeme, Ekipman ve İlgili Teknolojinin Listesi” ve Zangger Komitesi listelerinde yer alan nükleer madde ve nükleer alanda kullanılan malzeme, ekipman ve bileşenler ile ilgili teknoloji ve çifte kullanımlı nükleer ile ilgili malzeme, ekipman ve ilgili teknolojinin ihracatından sorumludur¹²⁷.

Türkiye Atom Enerjisi Kurumu (TAEK), nükleer ve nükleer çifte kullanımlı malzemenin ihracat kontrollerini, “Nükleer Alanda Kullanılan Malzeme, Ekipman ve İlgili Teknolojinin İhracatına İzin Verilmesine İlişkin Yönetmelik” hükümleri çerçevesinde yürütmektedir¹²⁸. Yönetmelik çerçevesinde, “Nükleer Transfer Uyarı Listesi” ile “Çift-Kullanımlı Nükleer ile İlgili Malzeme, Ekipman ve İlgili Teknolojinin Listesi”nde yer alan kalemlerin ihracat işlemleri için izin verme yetkisi Türkiye Atom Enerjisi Kurumuna aittir. TAEK izin verirken MSB ve Dışişleri Bakanlığı'nın yazılı mutabakatını alır. Uygulama kapsamında, herhangi bir alıcı ülkeye yapılacak barışçıl amaçlı nükleer transferlere ve alıcı ülke tarafından herhangi bir üçüncü ülkeye yapılan yeniden transferlere ihracat kontrolü uygulanır¹²⁹.

¹²⁵ A.g.e. Madde:30 e-g.

¹²⁶ İMMİB, “Türkiye'nin İhracat Kontrol Lisans Başvurusu”, *İhracat Kontrolü*, <http://www.ihracatkontrol.org>, (08.08.2006).

¹²⁷ İMMİB, “Türkiye'nin İhracat Kontrol Sürecinde Görevli Kurumlar”, *İhracat Kontrolü*, <http://www.ihracatkontrol.org>, (08.08.2006).

¹²⁸ T.C. Resmi Gazete, sayı: 23965. 15 Şubat 2000.

¹²⁹ A.g.e. Madde:5-6.

Nükleer Transfer Uyarı Listesinde yer alan kalemlerin ve ilgili teknolojinin transferine; alıcı ülke hükümetinden nükleer patlayıcıların yapımında kullanılmayacağına dair güvence alındıktan sonra izin verilir. Çift-Kullanımlı Nükleer ile ilgili Malzeme, Ekipman ve İlgili Teknolojinin Listesinde yer alan kalemlerin transferinin nükleer silahların yayılmasının önlenmesi amacı dışında bir amaca saptırılmaması için Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından alıcı ülke hükümetinden; transferin kullanım amacı ve NTG'na veya ZK'ne üye olmayan ülkelere sevkıyatta son kullanım yerini belirten nihai kullanım belgesi ve transferin veya bu transferden üretilen herhangi bir ekipman, malzeme ve teknolojinin nükleer patlayıcı yapımında yada nükleer yakıt çeviriminin güvenlik denetimi olmayan bir tesisinde kullanılmayacağına dair güvence istenmektedir¹³⁰.

Yönetmelik kapsamına giren maddelerin ihraç edilmesi, TAEK tarafından verilecek İhracat İzin Belgesine bağlı olduğundan, başka bakanlık ve/veya kuruluşlardan da izin ve lisans alınmasını gerektiriyorsa, bu belgelerin verilmesi TAEK tarafından İhracat İzin Belgesi verilmesi önkoşuluna bağlıdır¹³¹.

Yönetmelik gereği İhracat İzin Belgesi almak isteyen kişi ve kuruluşların, TAEK tarafından istenen İhracat İzin Formundaki bilgiler ve başvuru için gerekli belgeler ile birlikte bir dilekçe ile TAEK'na başvurması gerekir¹³². Dilekçe ekindeki bilgi ve belgeler TAEK tarafından incelenir, eksiklik varsa başvurana bildirilerek tamamlanması istenir. Bilgi ve belgeler yeterli görülürse, söz konusu ihracat hakkında MSB ve Dışişleri Bakanlığının yazılı mutabakatının alınmasını müteakip, İhracat İzin Belgesi TAEK Başkanlığı tarafından onaylanır ve ihracat yapacak kişi veya kuruluş adına verilir¹³³.

¹³⁰ A.g.e. Madde:10.

¹³¹ Madde: 7.

¹³² Madde: 8.

¹³³ Madde: 9.

3.3. Dış Ticaret Müsteşarlığı

Dış Ticaret Müsteşarlığı (DTM); Wassenaar Düzenlemesi Çifte kullanımlı Malzeme ve Teknoloji Listesi, Avustralya Grubu Kimyasal Prekürsörler Listesi, Kimyasal Silahlar Sözleşmesi ve Kayda Bağlı İhracat Listesi kapsamında yer alan maddelerin ihracat kontrollerinden sorumludur. Dış Ticaret Müsteşarlığının bağlı kuruluşlarından İstanbul Maden ve Metaller İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği (İMMİB) de DTM'nin sorumluluk alanına giren listelerde yer alan maddelerin ihracat kontrollerinde görev almaktadır¹³⁴.

Dış Ticaret Müsteşarlığı, Wassenaar Düzenlemesi Çifte Kullanımlı Malzeme ve Teknoloji Listesi ile Avustralya Grubu Kimyasal Prekürsörler Listesi kapsamındaki çifte kullanımlı ve hassas maddelerin ihracat kontrollerini, 2003/12 sayılı “Çifte Kullanımlı ve Hassas Maddelerin İhracatının Kontrolüne İlişkin Tebliğ”; Kimyasal Silahlar Sözleşmesi kapsamında yer alan maddelerin ihracat kontrollerini, 2002/12 sayılı “Kimyasal Silahlar Sözleşmesi Ekinde Yer Alan Kimyasal Maddelerin İhracatına İlişkin Tebliğ”; Kayda Bağlı İhracat Listesi kapsamında yer alan maddelerin ihracat kontrollerini ise 2006/7 sayılı “İhracı Kayda Bağlı Mallara İlişkin Tebliğ” hükümleri çerçevesinde yürütmektedir.

Uygulama kapsamında, ihracatçı firma lisans için İstanbul Maden ve Metaller İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliğine (İMMİB) başvurmaktadır. İhracatın gerçekleştirileceği ülke, alıcı, son kullanıcı ve son kullanım amacı ile ürünün teknik özelliklerine ilişkin bilgiler İMMİB tarafından değerlendirilmekte ve başvuru sonuçlandırılmak üzere Dış Ticaret Müsteşarlığına iletilmektedir. Dışişleri Bakanlığı ve Milli Savunma Bakanlığı'nın görüşlerinin alınmasını müteakip Dış Ticaret

¹³⁴ İMMİB, “Türkiye'nin İhracat Kontrol Sürecinde Görevli Kurumlar”, *İhracat Kontrolü*, <http://www.ihracatkontrol.org>, (08.08.2006).

Müsteşarlığı'nın nihai kararı, başvuru sahibi firmaya bildirilmek üzere İMMİB'e gönderilmektedir¹³⁵.

Dış Ticaret Müsteşarlığı ayrıca, 2006/8 sayılı “İhracı Yasak ve Ön İzne Bağlı Mallara İlişkin Tebliğ” kapsamında; harp, silah ve mühimmatı ile Füze Teknolojisi Kontrol Rejimi (FTKR) kapsamındaki maddeler için Milli Savunma Bakanlığından, “Nükleer Alanda Kullanılan Malzeme, Ekipman ve İlgili Teknolojinin İhracatına İzin Verilmesine İlişkin Yönetmelik” kapsamındaki maddeler için de Türkiye Atom Enerjisi Kurumundan alınacak ön izin belgelerini istemektedir.

Diğer taraftan, Serbest Bölgelerden yapılan ihracatlar Türkiye'den yapılan ihracatlar gibi değerlendirilemediğinden, yukarıda sayılan ihracat kontrol mekanizmaları doğrudan uygulanamamakta, bu nedenle Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası düzenleme ve rejimler kapsamında kontrole tabi olan çifte kullanımlı maddelerin serbest bölgeye giriş ve buradan çıkışında uygulanacak kontroller, “Özellik Arz Eden Bazı Malların Serbest Bölgeye Giriş Çıkışına İlişkin 2005/6 Sayılı Genelge” ile yürütülmektedir¹³⁶. Ancak, sadece ihracat kontrolü uygulayan ithalatçı ülkenin talebi doğrultusunda serbest bölgeye sertifika ile giren maddelerin ihracatlarında kontrol uygulanmaktadır. Uygulama kapsamında, ülkemizin taraf olduğu uluslararası düzenleme ve rejimler kapsamında kontrole tabi olan hem sivil hem de askeri amaçlı kullanımlı olarak tanımlanan kritik maddelerden birini serbest bölgeye getirmek isteyen kullanıcının, bu maddeleri getirdiği ülkenin talebi halinde, DTM Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü'ne müracaat etmesi gerekmekte olup, bu çerçevede serbest bölgeye giriş yapan malın serbest bölgeden çıkışı da Dış Ticaret Müsteşarlığının müsaadesine bağlanmıştır.

¹³⁵ İMMİB, “Türkiye'nin İhracat Kontrol Uygulamaları”, *İhracat Kontrolü*, <http://www.ihracatkontrol.org>, (08.08.2006).

¹³⁶ DTM Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü, “Özellik Arz Eden Bazı Malların Serbest Bölgeye Giriş Çıkışına İlişkin 2005/6 Sayılı Genelge”, 25.12.2005. <http://www.dtm.gov.tr/SB/GENELGE/G25-6.html>

Transit ticarete uygulanan ihracat kontrollerinde ise Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından yayınlanan genelge kapsamında; Füze Teknolojisi Kontrol Rejimine tabi malların transit ticaretine ilişkin taleplerde, üzerinde İMMİB'in anılan satışın kayda alındığına dair notunun bulunduğu formun; Avustralya Grubu Kimyasal Prekürsörler Listesinde yer alan maddelerden, Kimyasal Silahlar Sözleşmesi eklerinde yer alan maddelerin dışında kalan kimyasal maddelerin transit ticaretine ilişkin taleplerde İMMİB'in satışın kayda alındığını belirten yazısının; Kimyasal Silahlar Sözleşmesi eklerinde yer alan maddelerin transit ticaretine ilişkin taleplerde ise İMMİB'in uygunluk/ izin yazısının ibrazı gerekmektedir¹³⁷.

4. TÜRKİYE'DE İHRACAT KONTROL SİSTEMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Türkiye'de ihracat kontrollerinin geçmişi COCOM'a kadar uzanmakla birlikte, çifte kullanımlı maddelerin ve teknolojilerin ihracat kontrollerinde gerek mevzuat, gerekse uygulamalar bakımından oturmuş sistemli bir yapı gözlemlenmemektedir.

Mevzuat bakımından askeri ve nükleer alanda gerçekleştirilen ihracat kontrolleri için yasa ve yönetmelik düzeyinde düzenlemeler bulunmaktadır. Ancak, nükleer çifte kullanımlı mallar dışındaki, DTM kontrolündeki çifte kullanımlı maddeler için yasa ve yönetmelik düzeyinde değil sadece tebliğ düzeyinde düzenleme bulunmaktadır. Aynı zamanda, birden çok ihracat kontrol rejimi veya sözleşme tarafından kontrol edilmesi öngörülen çifte kullanımlı maddeler için yine birden çok kurum sorumlu olduğundan, ihracat kontrol çalışmalarını ve ilgili kurumları koordine edebilecek bir düzenleme de mevcut değildir.

¹³⁷ İMMİB, "Türkiye'nin İhracat Kontrol Uygulamaları", *İhracat Kontrolü*, <http://www.ihracatkontrol.org>, (08.08.2006).

Diğer taraftan, söz konusu mevzuat, Türkiye'nin taraf olup üstlendiği ihracat kontrol listelerinin tümünü kapsamamaktadır. Bu listelerden, Wassenaar Düzenlemesi Çifte Kullanımlı Mal ve Teknoloji Listesi ile Avustralya Grubu Kimyasal Prekürsörler Listesi, 2003/12 sayılı “Çifte Kullanımlı ve Hassas Maddelerin İhracatının Kontrolüne İlişkin Tebliğ”; Kimyasal Silahlar Sözleşmesi ekinde yer alan Kimyasal Madde Listeleri, 2002/12 sayılı “Kimyasal Silahlar Sözleşmesi Ekinde Yer Alan Kimyasal Maddelerin İhracatına İlişkin Tebliğ”; Wassenaar Düzenlemesi Mühimmat Listesi ile FTKR kılavuzu ve ekipman, teknoloji ve yazılım eki, 5201 Sayılı “Harp Araç ve Gereçleri ile Silâh, Mühimmat ve Patlayıcı Madde Üreten Sanayi Kuruluşlarının Denetimi Hakkında Kanun” ve “5201 Sayılı Kanun Gereğince Kontrole Tabi Tutulacak Harp Araç ve Gereçleri ile Silah, Mühimmat ve Bunlara Ait Yedek Parçalar, Askeri Patlayıcı Maddeler, Bunlara Ait Teknolojilere İlişkin Liste”; NTG talimatnamelerindeki Nükleer Malzeme ve Teknolojiler ile Nükleer Çifte Kullanımlı Malzeme ve Teknolojiler Listesi ile Zangger Komitesi Tetik Liste, “Nükleer Alanda Kullanılan Malzeme, Ekipman ve İlgili Teknolojinin İhracatına İzin Verilmesine İlişkin Yönetmelik” kapsamında kontrol edilmektedir.

Ancak, Avustralya Grubu Çifte Kullanımlı Kimyasal Üretim Tesisleri, Ekipman ve Teknoloji Listesi, Çifte Kullanımlı Biyolojik Ekipman Listesi, Biyolojik Ajanlar Listesi, Bitkisel Patojenler Listesi ile Hayvansal Patojenler Listesi herhangi bir mevzuat ile kontrol altına alınmamıştır.

Aynı zamanda, mevzuatın kapsadığı kontrol listelerinin tamamı, yine ilgili mevzuat çerçevesinde yayınlanmış bulunmamaktadır. Bu listelerden sadece, Kimyasal Silahlar Sözleşmesi ekinde yer alan kimyasal madde listeleri, 2002/12 sayılı “Kimyasal Silahlar Sözleşmesi Ekinde Yer Alan Kimyasal Maddelerin İhracatına İlişkin Tebliğ”; NTG talimatnamelerindeki nükleer malzeme ve teknolojiler ile nükleer çifte kullanımlı malzeme ve teknolojiler listesi ile Zangger Komitesi tetik liste de “Nükleer Alanda Kullanılan Malzeme, Ekipman ve İlgili

Teknolojinin İhracatına İzin Verilmesine İlişkin Yönetmelik” kapsamında yayınlanmıştır. Ayrıca, FTKR kılavuzu ve ekipman, teknoloji ve yazılım eki de “5201 Sayılı Kanun Gereğince Kontrole Tabi Tutulacak Harp Araç ve Gereçleri ile Silah, Mühimmat ve Bunlara Ait Yedek Parçalar, Askeri Patlayıcı Maddeler, Bunlara Ait Teknolojilere İlişkin Liste” kapsamında değil fakat Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın transit ticarete ilişkin 2004/YB-107 Numaralı Genelgesi eklerinde yayınlanmıştır. Ancak bu listelerin ilgili ihracat kontrol rejimleri tarafından neredeyse her yıl güncelleniyor olması nedeniyle, söz konusu listelerin bir kez yayınlanmış fakat güncellenmemiş olması, Türkiye'nin bu alandaki sorumluluklarının gereğini en azından kağıt üzerinde tam olarak yerine getirmediğini göstermektedir.

Diğer taraftan, 2003/12 sayılı “Çifte Kullanımlı ve Hassas Maddelerin İhracatının Kontrolüne İlişkin Tebliğ” kapsamındaki Wassenaar Düzenlemesi çifte kullanımlı mal ve teknoloji listesi ile Avustralya Grubu kimyasal prekürsörler listesi ve “5201 Sayılı Kanun Gereğince Kontrole Tabi Tutulacak Harp Araç ve Gereçleri ile Silah, Mühimmat ve Bunlara Ait Yedek Parçalar, Askeri Patlayıcı Maddeler, Bunlara Ait Teknolojilere İlişkin Liste” kapsamındaki Wassenaar Düzenlemesi mühimmat listesi ise hiç bir yerde yayınlanmamıştır.

Türkiye'nin ihracat kontrol sistemindeki mevzuat kaynaklı eksiklikler, uygulama alanına da yansımakta ve uygulayıcı kurumlar arasında gelişmiş bir işbirliği mekanizması ile bilgi paylaşımı ve iş takibini olanaklı kılacak bir iletişim ağı da bulunmamaktadır. Görevli kurumlar söz konusu ihracat kontrol rejimlerinin ön gördüğü kontrolü, listeler ve üye ülkeler bakımından güncellenmemiş mevzuat ile yürütmektedir. Örneğin “Kimyasal Silahlar Sözleşmesi Ekinde Yer Alan Kimyasal Maddelerin İhracatına İlişkin Tebliğ” eklerinde yer alan KSS'ye taraf ülke listesinde

145 lke bulunurken, bu sayı 17 Eylül 2006 tarihi itibariyle 179'a ulařmıřtır¹³⁸. Dolayısıyla, KSS'ye taraf olan 34 ülkeye yönelik ihracatta gereksiz kontrol uygulanarak, yapılan ihracatlarda ilave işlem gerçekleştirilmektedir.

Diğer taraftan, ihracatçılar için de kapsamlı bir danışma mekanizması bulunmamakta, sadece 2006 yılında İMMİB tarafından bilgilendirme amaçlı olarak hazırlanan bir internet sitesi hizmet vermektedir¹³⁹. İhracatçı, ihracata konu maddenin ihracat kontrolüne tabi olup olmadığını resmi belgelerden tam olarak kontrol etme imkanını bulamamaktadır. Fakat bu yöndeki eksiklikleri gidermek üzere, DTM tarafından ABD desteği ile ihracatçılar için Polonya rneğinde olduğu gibi bir iç kontrol programı (ICP) hazırlanmakta ve aynı zamanda yasal eksiklikleri gidermek üzere de mevzuat güncelleme çalışmaları yürütülmektedir.

¹³⁸ Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons (OPCW), "Status of Participation in the Chemical Weapons Convention", <http://www.opcw.org/index.html>. (17.09.2006)

¹³⁹ İhracat Kontrol internet sitesi, <http://www.ihracatkontrol.org>, (08.08.2006).

IV. BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN VE TÜRKİYE'NİN İHRACAT KONTROL YAPILARININ KARŞILAŞTIRILMASI

1. AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE'DE İHRACAT KONTROL MEVZUATI KARŞILAŞTIRMASI

Çifte kullanımlı mallar alanında, Türkiye, çifte kullanımlı malların ihracatının denetimini amaçlayan ve AB'nin de taraf olduğu, uluslararası ihracat kontrol düzenleme ve rejimlerine taraftır. Bununla birlikte, bu alandaki uygulama sorumluluğu değişik kurumlar arasında dağılmış olup, farklı mevzuatlarla düzenlenmektedir.

Avrupa Birliği müktesebatının üstlenilmesine ilişkin Türkiye ulusal programında, üyelik yükümlülüklerini üstlenebilme yeteneğinin ele alındığı dördüncü bölümde, "Dış İlişkiler" başlığı altında 26-3 nolu öncelik olarak çifte kullanımlı mallar ele alınmaktadır¹⁴⁰.

Ulusal programda, çifte kullanımlı mallar ve teknolojiler konusunda AB sistemi ile aramızda bir farklılık bulunmadığı, yalnızca Topluluğun kontrol rejiminin tek bir kurum ve mevzuat çerçevesinde, ülkemizin kontrol rejiminin ise değişik kurumlar ve düzenlemeler ile yürütülmekte olduğu belirtilmektedir. Ancak ulusal programda ayrıca, Türkiye'nin, 1334/2000 sayılı AB Tüzüğü ile denetime tabi tutulan tüm malzeme ve teknolojileri denetlemekte ve uluslararası düzenlemelerdeki paralel değişiklikleri kontrol listelerine yansıtmakta olduğu ifade edilmektedir. Fakat, önceki bölümde ele alındığı üzere, Türkiye taraf olduğu anlaşma ve rejimlerin kontrol listelerinin tamamını fiilen kontrol etmediği gibi kontrol ettiği listelerin tamamını da

¹⁴⁰ T.C. Resmi Gazete, sayı: 25178 (mükerrer), 24 Temmuz 2003.

yayınlanmamış ve aynı zamanda yayınlamış olduğu kontrol listelerini de güncellememiştir.

Diğer taraftan Avrupa Birliği, 1334/2000 sayılı Tüzük çerçevesinde; Wassenaar Düzenlemesi, FTKR, NTG, Avustralya Grubu ve Kimyasal Silahlar Sözleşmesi kapsamında ihracat kontrollerine tabi tutulan tüm kontrol listelerini konsolide ederek üyelerinin kullanımına sunmakta ve AB Tek Listesi adıyla da bilinen söz konusu listeyi, ilgili rejimlerin genel kurullarında yapılan değişiklikleri yansıtacak şekilde her yıl güncellemektedir.

2. AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE'DE İHRACAT KONTROL UYGULAMALARI KARŞILAŞTIRMASI

Her ne kadar Türkiye ile AB, ihracat kontrol alanındaki tüm oluşumlarda beraberce yer alsalar da mevzuatın yanı sıra uygulama bakımından da sorumlu kurumlar, kontrol listelerinin yapısı ve kapsamı, lisans şekil ve türleri ile cezai ve idari yaptırımlar gibi pek çok noktada ayrılmaktadırlar.

Daha önce de belirtildiği gibi, Türkiye'de çifte kullanımlı mallar alanında, uygulama sorumluluğu değişik kurumlar arasında dağılmıştır. Fakat Avrupa Birliğinde üye ülke uygulamaları incelendiğinde genellikle 1334/2000 sayılı Tüzüğün uygulanmasında tek bir icracı kurum gözlemlenmektedir.

1334/2000 sayılı Tüzük ile oluşturulan AB ihracat kontrol sisteminin uygulama bakımından en temel özelliklerinden birisi, bir yandan liste bazlı ihracat kontrol sistemi kurarken, diğer yandan da “catch all” tarzı ihracat kontrolüne de olanak sağlamasıdır. Türkiye'de de liste bazlı ihracat kontrol sistemi ile “catch all” tarzı ihracat kontrolü birlikte kullanılmaktadır. Ancak Türkiye'de temel farklılık, liste bazlı kontrolde AB'de olduğu gibi “tek liste” kullanılmamasıdır.

AB’de liste bazlı ihracat kontrol sistemi; Wassenaar Düzenlemesi, Nükleer Tedarikçiler Grubu, Avustralya Grubu ve Füze Teknolojisi Kontrol Rejimi kapsamında oluşturulan kontrol listelerinin bir araya getirilerek tek liste halinde kombine edilmesiyle elde edilen ve çifte kullanımlı malzeme ile teknolojileri içeren “çifte kullanımlı maddeler” listesiyle sağlanmaktadır. Türkiye’de ise söz konusu listeler ayrı mevzuatlar çerçevesinde farklı kurumlar eliyle kontrole tabi tutulmaktadır.

AB’de, tek liste dışındaki çifte kullanımlı malların ihracat kontrolü, 1334/2000 sayılı Tüzük çerçevesinde tüm hassas ihracatların kontrolünü öngören “catch-all” klozu ile sağlanırken, Türkiye’de “catch-all” klozu, ihracat kontrolüne ilişkin düzenlemelerde ayrı ayrı belirtilmek suretiyle ihracat kontrolüne dahil edilmiştir.

AB ihracat kontrol sisteminin uygulama bakımından bir başka temel özelliği, ihracat izinlerini kapsamlı bir şekilde düzenlemesi ve hatta izin belgelerinin üzerinde yer alacak bilgilerin bile belirlenmiş olmasıdır. Bu kapsamda, Tüzüğe göre dört tür izin verilebilmektedir: “Topluluk Genel İzin”, “Bireysel İzin”, “Global İzin” ve “Genel İzin”. Ancak bazı ülkelerde, örneğin İngiltere’de aracılık hizmetleri için verilen izinler ayrıca isimlendirilerek izin türü altına çıkabilmektedir. Türkiye’de ise izin türü ayırımına gidilmemiş olup, format bakımında da ihracat kontrolünde görev alan kurumların farklı uygulamaları bulunmaktadır.

AB üyesi ülkeler, 1334/2000 sayılı Tüzüğün doğrudan ve etkili bir biçimde uygulanabilmesini teminen tüm tedbirleri almakla yükümlüdürler. Bu çerçevede, tüzüğün ihlal edilmesi durumunda uygulanacak etkin ve caydırıcı yaptırımların belirlenmesi gerekmiştir. Diğer taraftan tüzük, üye devletlerin yanı sıra ihracatçıya da doğrudan sorumluluklar yüklemektedir. Bu çerçevede, ihracatçı firma gerçekleştirdiği ihracata ilişkin detaylı bilgi ve belgeleri üç yıl boyunca saklamakla yükümlüdür.

Türkiye’de ise konuya ilişkin farklı mevzuatlar bulunduğundan ihracat kontrollerinde uygulanacak cezai yaptırımlar da farklılıklar arz etmektedir. 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu, 174. maddesinde “yetkili makamlardan gerekli izni almaksızın, patlayıcı, yakıcı, aşındırıcı, yaralayıcı, boğucu, zehirleyici, sürekli hastalığa yol açıcı nükleer, radyoaktif, kimyasal, biyolojik maddeyi imal, ithal veya ihraç” etmeyi suç kapsamına almıştır. Ancak, çifte kullanımlı malzeme ve teknolojilerin ihracat kontrollerinde ihlallere ilişkin olarak 4926 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu işletilmektedir. Diğer taraftan mevzuat, ihracatçı firmaya özel bir yükümlülük getirmemektedir.

AB ihracat kontrol sisteminin uygulama bakımından Türkiye’den bir başka farklılığı da kontrol listelerinin güncellenmesinde ve mevzuatın uygulanmasında ortaya çıkan sorunların görüşüleceği daimi bir koordinasyon grubu bulunmasıdır.

3. İHRACAT KONTROLÜ ALANINDA AVRUPA BİRLİĞİ MEVZUATI VE UYGULAMALARINA UYUM ÇALIŞMALARI ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE’NİN SEÇENEKLERİ

Önceki bölümde incelendiği üzere, Türkiye’nin ihracat kontrol sistemi mevcut yapısı ve uygulamalarıyla Avrupa Birliği ihracat kontrol sisteminden oldukça farklı durumdadır. Bu farklılığın ötesinde, Türkiye’nin uluslararası arenadaki sorumlulukları ve yükümlülükleri doğrultusunda, mevcut ihracat kontrol sistemi geliştirmesi gerektiği de ortaya çıkmaktadır. Bu noktada, Türkiye için iki seçenek belirmektedir: kısmi iyileştirme veya üyelik öncesi tam uyum.

İlk seçenekte, Türkiye, öncelikle kontrol listelerinde ve uygulamaya dönük tebliğlerde güncelleme yaparak mevcut ihracat kontrol sistemini geliştirebilir, ve

ileride AB üyeliği gerçekleştiği zaman da otomatik olarak 1334/2000 sayılı Tüzüğü uygulamaya başlar. Doğal olarak, AB tüzüğü yürürlüğe girdiğinde uygulamaya dönük olarak kurumlar arası görev dağılımı gerekecektir.

İkinci seçenekte, tam üyelik öncesi Avrupa Birliği müktesebatının üstlenilmesine yönelik çalışmalar kapsamında, çifte kullanımlı malların kontrol sistemine ilişkin mevzuatın 1334/2000 sayılı Tüzük ile uyumlu hale getirilmesidir. Bunun için, uygulayıcı kurumların görevlerinin somutlaştırılması ve koordinasyonlarının sağlanması, danışma ve derecelendirme için ilgili kurumların görevlendirilmesi, kontrol listelerinin güncellenerek yayınlanması ve ihracatçı firma yükümlülüklerinin belirlenmesi gerekmektedir. Zaten, Avrupa Birliği müktesebatının üstlenilmesine ilişkin Türkiye ulusal programında, Türkiye'nin, çifte kullanımlı malların kontrol sistemine ilişkin mevzuatını AB müktesebatıyla uyumlu hale getirmesi gerektiği ve bu hususun, özellikle, Türkiye'nin de üye olduğu ihracat kontrol rejimleri tarafından alınan kararlar çerçevesinde, kontrol listelerinin güncelleştirilmesini içermekte olduğu belirtilmektedir¹⁴¹.

Ancak, ulusal programın kabulünden bu yana, “Çifte Kullanımlı ve Hassas Maddelerin İhracatının Kontrolüne İlişkin Tebliğ”¹⁴² dışında başkaca bir gelişme olmadığı, 2004, 2005 ve 2006 yıllarında AB Komisyonunca hazırlanan Türkiye ilerleme raporlarında ifade edilmiştir¹⁴³. Diğer taraftan, Katılım müzakereleri

¹⁴¹ A.g.e.

¹⁴² T.C. Resmi Gazete, sayı: 25304. 2 Aralık 2003.

¹⁴³ (1) Commission of The European Communities. *Turkey 2006 Progress Report*, SEC (2006) 1390. COM (2006) 649 final. Brussels, 08.11.2006. s:68.

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2006/Nov/tr_sec_1390_en.pdf

(2) European Commission. *Turkey 2005 Progress Report*, SEC (2005) 1426. COM (2005) 561 final. Brussels, 9 November 2005. s:126.

http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2005/package/sec_1426_final_progress_report_tr_en.pdf

(3) Commission of The European Communities. *2004 Regular Report on Turkey's Progress Towards Accession*, SEC(2004) 1201. COM(2004) 656 final. Brussels, 6.10.2004 s:149.

http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2004/rr_tr_2004_en.pdf

kapsamında “Dış İlişkiler” başlığında 10 temmuz 2006 tarihinde yapılan tanıtıcı tarama toplantısı ile 13 eylül 2006 tarihinde yapılan ayrıntılı tarama toplantısında çifte kullanımlı malların ihracat kontrolüne ilişkin görüşmelerde, Türkiye’nin verdiği yanıtlarda mevcut farklılıklar dile getirilmiş, fakat DTM’nin başlattığı ve Dışişleri Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı, TAEK ve Gümrük Müsteşarlığının katılımlarıyla 1334/2000 sayılı AB tüzüğüyle uyumlu bir ihracat kontrol sistemi kurulmasına ilişkin çalışmaların halen yürütülmekte olduğu ifade edilmiştir¹⁴⁴.

Bu nedenle, ikinci seçeneğin, yani üyelik öncesi tam uyum yönteminin benimsenmesinin uygun olacağı değerlendirilmektedir. Ancak bu durumda da mevcut görev dağılımının kısmen yasalarla yapılmış olması nedeniyle, ihracat kontrol düzenlemesinin yönetmelik veya tebliğ düzeyinde değil, yasa düzeyinde ele alınması gerekecektir.

¹⁴⁴ Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, “Tarama Süreci.” *Avrupa Birliğine Katılım Müzakereleri*. http://www.abgs.gov.tr/tarama/tarama_files/30/sorular%20ve%20cevaplar_files/SC30_Cevaplar.pdf

SONUÇ

Bu çalışmada, genel olarak ihracat kontrolünün ne olduğu ve Avrupa Birliği ile Türkiye’de çifte kullanımlı malların ihracat kontrolünün nasıl yapıldığı incelenmiş ve Avrupa Birliği müktesebatının üstlenilmesi sürecinde çifte kullanımlı mallar konusunda Türkiye tarafından yapılması gereken düzenlemelere değinilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde, ihracat kontrolü kavramı ve ihracat kontrol rejimleri incelenmeye çalışılmış, ihracat kontrolünün ne olduğu, ihracat kontrolünün tarihsel gelişimi, ihracat kontrol rejimlerinin neler oldukları ve bu rejimlerin yapısı ele alınmıştır.

Avrupa Birliği’nde ihracat kontrolünün incelendiği ikinci bölümde, Avrupa Birliği’nde ihracat kontrolünün gelişimi, ihracat kontrol mevzuatı, ihracat kontrol uygulamaları, Avrupa Birliği üyesi devletlerin ihracat kontrol uygulamaları değerlendirilmiştir.

Türkiye’de ihracat kontrolünün ele alındığı üçüncü bölümde, Türkiye’de ihracat kontrolünün gelişimi, ihracat kontrol mevzuatı, ihracat kontrol uygulamaları ve görevli kurumların çalışmaları incelenmiştir.

Dördüncü bölümde ise mevzuat ve uygulama bakımından Avrupa Birliği’nin ve Türkiye’nin ihracat kontrol yapıları karşılaştırılmış ve üyelik müzakereleri bakımından Avrupa Birliği mevzuatı ve uygulamalarına uyum çalışmaları çerçevesinde Türkiye’nin ihracat kontrolü alanındaki mevcut durumu ve seçenekleri ortaya konmuştur.

Bu çerçevede, ilgili bölümlerde açıklandığı üzere, Türkiye'nin ihracat kontrol sisteminin mevcut durumuyla Avrupa Birliği ihracat kontrol sisteminden oldukça farklı olduğu ve bununla birlikte ayrıca, Türkiye'nin uluslararası sorumlulukları ve yükümlülükleri bağlamında, mevcut ihracat kontrol sistemini geliştirmesi gerektiği ortaya çıkmıştır. Türkiye için bu noktada, uluslararası sorumlulukları ve yükümlülükleri bağlamında ihracat kontrol sisteminin kısmi iyileştirilmesi veya AB'ye üyelik öncesi 1334/2000 sayılı AB Tüzüğüne uyumlu yeni bir ihracat kontrol sistemi oluşturulması seçenekleri incelenmiştir.

Türkiye'nin Avrupa Birliğine katılım müzakereleri kapsamında tarama sürecinde ele alındığı üzere, çifte kullanımlı malların kontrol sistemine ilişkin mevzuatın 1334/2000 sayılı Tüzük ile uyumlu hale getirilmesi öngörülmektedir. Bunun için, uygulayıcı kurumların görevlerinin somutlaştırılması ve koordinasyonlarının sağlanması, danışma ve derecelendirme için ilgili kurumların görevlendirilmesi, kontrol listelerinin güncellenerek yayınlanması ve ihracatçı firma yükümlülüklerinin belirlenmesi önem arz etmektedir.

Araştırmada elde edilen sonuçlara dayalı olarak, uygulayıcılar, Avrupa Birliği üyesi ülkelerdeki uygulamaların, Türk mevzuatı ve kamu yönetimi içinde uygulanabilirliğini araştırmak suretiyle, mevzuat ve uygulama bakımından Türk ihracat kontrol sistemini, eksiklikleri giderecek biçimde güncelleyebilirler ve Avrupa Birliği ihracat kontrol sistemi ile uyumlu hale getirebilirler.

Diğer taraftan araştırma, genel olarak ihracat kontrolü ile Avrupa Birliği ve Türkiye'de çifte kullanımlı malların ihracat kontrol politikaları üzerine yapılacak araştırmaları teşvik edebilir ve bu alandaki yeni araştırmalarda da kaynak olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Beck, Michael, Cassady Craft ve diğeri. *Strengthening Multilateral Export Controls*. CITS. Georgia Üniversitesi, 2002.
- Edwards, Gordon. "Canada's Nuclear Industry and the Myth of the Peaceful Atom." *Canada and the Nuclear Arms Race*. ed. Ernie Regehr and Simon Rosenblum. Toronto: Lorimer & Company, 1983.
- Ertürk, Emin. *Uluslararası Entegrasyon Teorisi ve Türkiye'nin İçinde Bulunduğu Entegrasyonlar*. Bursa: Ezgi Kitabevi, 2003.
- Fisher, David. *International Atomic Energy Agency: The First Forty Years and Personal Reflections*. IAEA. 1997.
- Hofhense, Claus. *Commercial Competition and National Security: Comparing U.S. and German Export Control Policies*. London: Praeger. 1996.
- Leeuwen, M. Van. "The Future of the International Nuclear Non-Proliferation Regime." *Proliferation, Threat and Learning: The International and Domestic Structures of Export*. ed. William K. Donke. Netherlands: Kluwer Academic Publishers, 1995.
- Wassenaar Arrangement. "Criteria For The Selection Of Dual-Use Items," *Basic Documents*. Compiled by the Wassenaar Arrangement Secretariat. Vienna. 2006.

Makaleler

- Beck, Michael, and Seema Gahlaut. "Creating a New Multilateral Export Control Regime." *Arms Control Today*. Vol 33. No.3 (Nisan 2003).
- Bradsher, Keith. "Allies Ease Exports to Ex-Soviet Countries." *New York Times*. (3 Haziran 1992).

- Bryen, Stephan D. “The Future of Export Controls, Working Paper no:2.” *Study Group on Enhancing Multilateral Export Controls For US National Security*. Washington DC: The Henry L. Stimson Center. 2001.
- Chace, James. “After Hiroshima: Sharing the Atom Bomb.” *Foreign Affairs*. Vol 75. No.1 (January/February 1996).
- Feiveson, Harold A. “Ferment in the Nuclear Non-Proliferation Regime.” *INESAP Information Bulletin*. No.25. (Nisan 2005).
- Gahlaut, Seema, Michael Beck ve diğ erleri. *Roadmap to Reform: Creating a New Multilateral Export Control Regime*. ed.James Holmes. Georgia Üniversitesi: CITS, Kasım 2004.
- Hewlett, Richard G. and Oscar E. Anderson. “A History of the United States Atomic Energy Commission.” *The New World 1939-1946*. Vol I, (1972). 325-394.
- Jacek, Sliwowski. “Licensing Process in Poland.” WA-LEOM (05) PL 001. LEOM Toplantısı. Viyana. 14-15 Haziran 2005.
- Jones, Scott. “EU Enlargement: Implications for EU and Multilateral Export Controls.” *The Nonproliferation Review*, (Summer 2003). 80-87.
- Joyner, Daniel H. “Restructuring The Multilateral Export Control Regime System.” *Journal of Conflict and Security Law*. Vol 9 No.2. (2004). 81-211.
- Müller, Harald. “Europe's Leaky Borders.” *The Bulletin of Atomic Scientists*. (Haziran 1993). 27-30.
- Sullivan, Peter. “Export Controls : Conventional Arms And Dual-Use Technologies.” *Strategic Forum*. National Defense University, Institute for National Strategic Studies. No.100. (1996).
- Wedekind, Lothar. “IAEA Turns 40: Key Dates & Historical Developments.” *International Atomic Energy Agency IAEA Bulletin*, 1997 Eylül sayısı eki. (July 1997).

Raporlar

- Study Group on Enhancing Multilateral Export Controls for US National Security. “Final Report.” Washington D.C.: The Henry L. Stimson Center. 2001.
- Weapons of Mass Destruction Commission Final Report. “The WMDC Report: “Weapons of Terror: Freeing the World of Nuclear, Biological and Chemical Arms.” Stockholm, Sweden, 1 June 2006.

Yasal Belgeler

- 4926 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu. T.C. Resmi Gazete. No:25173. 19 Temmuz 2003. Ankara.
- 5201 sayılı Harp Araç ve Gereçleri ile Silâh, Mühimmat ve Patlayıcı Madde Üreten Sanayi Kuruluşlarının Denetimi Hakkında Kanun. T.C. Resmi Gazete. No:25511. 03 Temmuz 2004. Ankara.
- 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu. T.C. Resmi Gazete. No:25611. 12 Ekim 2004. Ankara.
- Council Decision. (EC) No 94/942/CFSP of 19 December 1994 . (*European Union Official Journal L 367. 31.12.1994*).
- Council Regulation. (EC) No 3381/94 of 19 December 1994. (*European Union Official Journal L 367. 31.12.1994*).
- (EC) No 1334/2000 of 22 June 2000. (*European Union Official Journal, L 159, 30 Haziran 2000*).
- (EC) No 2889/2000 of 22 December 2000. (*European Union Official Journal, L 336. 30.12.2000*).
- (EC) No 458/2001 of 6 March 2001. (*European Union Official Journal, L 65. 7.3.2001*).

- (EC) No 2432/2001 of 20 November 2001. (*European Union Official Journal*, L 338. 20.12.2001).
- (EC) No 880/2002 of 27 May 2002. (*European Union Official Journal*, L 139. 29.5.2002).
- (EC) No 149/2003 of 27 July 2003. (*European Union Official Journal*, L 30. 5.2.2003).
- (EC) No 1504/2004 of 19 June 2004. (*European Union Official Journal*, L 281. 31.8.2004).
- (EC) No 394/2006 of 27 February 2006, (*European Union Official Journal*, L 74. 13.3.2006).
- Consolidated versions of the Treaty on European Union and of the Treaty establishing the European Community, (*European Union Official Journal*, C 325. 24 Aralık 2002).
- Çift Kullanımlı ve Hassas Maddelerin İhracatının Kontrolüne İlişkin Tebliğ. T.C. Resmi Gazete. No: 25304. 2 Aralık 2003. Ankara.
- DTM Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü. “Özellik Arz Eden Bazı Malların Serbest Bölgeye Giriş Çıkışına İlişkin 2005/6 Sayılı Genelge.” 25.12.2005.
- Türkiye Ulusal Programı. T.C. Resmi Gazete. No:25178 (mükerrer). 24 Temmuz 2003. Ankara.
- İhracat Yönetmeliği. T.C. Resmi Gazete. No:26190. 06 Haziran 2006. Ankara.
- İhracı Kayda Bağlı Mallara İlişkin Tebliğ. T.C. Resmi Gazete. No:26190. 06 Haziran 2006. Ankara.
- İhracı Yasak ve Ön İzne Bağlı Mallara İlişkin Tebliğde (İhracat 96/31) Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ. T.C. Resmi Gazete. No:26190. 06 Haziran 2006. Ankara.

- Kimyasal Silahlar Sözleşmesi Ekinde Yer Alan Kimyasal Maddelerin İhracatına İlişkin Tebliğ. T.C. Resmi Gazete. No: 24986. 7 Ocak 2003. Ankara.
- Kontrole Tabi Tutulacak Harp Araç Ve Gereçleri İle Silah, Mühimmat Ve Bunlara Ait Yedek Parçalar, Askeri Patlayıcı Maddeler, Bunlara Ait Teknolojilere İlişkin Liste. T.C. Resmi Gazete. No: 26058. 23 Ocak 2006. Ankara.
- Nükleer Alanda Kullanılan Malzeme, Ekipman Ve İlgili Teknolojinin İhracatına İzin Verilmesine İlişkin Yönetmelik. T.C. Resmi Gazete. No: 23965. 15 Şubat 2000. Ankara.
- Transit Ticarete İlişkin Tebliğ. T.C. Resmi Gazete. No:26190. 06 Haziran 2006. Ankara.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. Genelge No: 2004/YB-107. 24.12.2004.

İnternet Kaynakları

- ABD Dışişleri Bakanlığı. “A Report on the International Control of Atomic Energy, Publication 2498, Washington, D. C..” March 16, 1946. <http://www.learnworld.com/ZNW/LWText.Acheson-Lilienthal.html#text>. (16.06.2006).
- ABD Sanayi ve Güvenlik Dairesi-Office of International Programs. “OIP Technical Exchanges.” <http://www.bis.doc.gov/NECTIC/Bulletin2.htm>. (09.06.2006).
- Albright David, Kate Buehler and Corey Hinderstein. “Roadmad to Responsible Export Controls: Learning from the Past.” *Institute for Science and International Security*, <http://www.exportcontrols.org>. (03.06.2006).

- Arms Control Association. “The Nuclear Suppliers Group (NSG) at a Glance.” Mayıs 2006. <http://www.armscontrol.org/factsheets/NSG.asp>. (02.03.2006).
- Australia Group. “The Origins of the Australia Group.” <http://www.australiagroup.net/origins.htm>. (24.03.2006).
- “Objectives of the Group.” <http://www.australiagroup.net/en/agobj.htm>. (08.08.2006).
- Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, “Tarama Süreci.” *Avrupa Birliğine Katılım Müzakereleri*. http://www.abgs.gov.tr/tarama/tarama_files/30/sorular%20ve%20cevaplar_files/SC30_Cevaplar.pdf
- BAFA (Federal Office of Economics and Export Control). *Export Controls - Brief Outline*. Eschborn. 2005. http://www.bafa.de/1/en/service/pdf/export_control_brief_outline.pdf (18.09.2006)
- Banville, Lee. “Russia's Nuclear History.” *Online NewsHour*, http://www.pbs.org/newshour/indepth_coverage/military/proliferation/countries/russia_history.html. (18.08.2006). BIS. *History of Export Controls*. <http://chaos.fedworld.gov/bxa/mission.html>. (15.07.2006).
- Birleşmiş Milletler. 24.01.1946 ve K.1 sayılı Genel Kurul Kararı. <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/032/52/IMG/NR003252.pdf>. (16.07.2006).
- 06.08.1990 K. 661 sayılı Güvenlik Konseyi Kararı <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/575/11/IMG/NR057511.pdf?OpenElement>. (16.07.2006).
- Biyolojik ve Toksin Silahlar Sözleşmesi (BTWC). “About the Biological and Toxin Weapons Convention.” <http://www.opbw.org>. (02.05.2006).
- Biological and Toxin Weapons Convention (BTWC). <http://www.opbw.org/convention/documents/btwctext.pdf>. (02.05.2006).

- Brugger, Seth. “Australia Group Concludes New Chem-Bio Control Measures.” *Arms Control Today*. July/August 2002.
http://www.armscontrol.org/act/2002_07-08/chembiojul_aug02.asp.
(12.04.2006).
- Center for Nonproliferation Studies. *Inventory of International Nonproliferation Organizations & Regimes*.
<http://cns.miis.edu/pubs/inven/pdfs/icoc.pdf>. (10.08.2006).
- Commission of The European Communities. *Turkey 2006 Progress Report*, SEC (2006) 1390. COM (2006) 649 final. Brussels, 08.11.2006.
http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2006/Nov/tr_sec_1390_en.pdf
- *2004 Regular Report on Turkey’s Progress Towards Accession*, SEC(2004) 1201. COM(2004) 656 final. Brussels, 6.10.2004.
http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2004/rr_tr_2004_en.pdf
- DTI. “Export Licences.” <http://www.dti.gov.uk/europeandtrade/strategic-export-control/licensing-rating/licences/index.html>. (18.09.2006).
- “Goods Checker.” <http://www.ecochecker.co.uk/goodschecker>. (18.09.2006).
- “Guidance on the Export Control Act for Academics and Researchers in the UK.” May 2004. <http://www.dti.gov.uk/files/file8424.pdf>. (02.07.2006).
- “UK Legislation on Strategic Export Controls.” <http://www.dti.gov.uk/europeandtrade/strategic-export-control/legislation/index.html>. (18.09.2006).
- “UK Strategic Export Control Lists.” 30.7.2006.
<http://www.dti.gov.uk/files/file33689.pdf> . (18.09.2006).
- DTM. *Avrupa Topluluklarının Tarihsel Gelişimi*.
<http://www.foreigntrade.gov.tr/ab/AB%20Sayfasi/tarihsel.htm>. (20.08.2006).

- European Commission. *Turkey 2005 Progress Report*, SEC (2005) 1426. COM (2005) 561 final. Brussels, 9 November 2005.
http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2005/package/sec_1426_final_progress_report_tr_en.pdf
- Fergus, Thomas. "Internal Control Program Software: Industry Best Practices." http://www.exportcontrol.org/library/conferences/1379/03-Fergusl_ICP_Bangkok_Presentation.pdf. (12.02.2006).
- Goldschmidt, Bertrand. "Uranium's Scientific History 1789-1939." *Fourteenth International Uranium Symposium*. Uranium Institute. Eylül 1989. London, <http://www.world-nuclear.org/ushista.htm>. (02.01.2006).
- ISIS (Institute for Science and International Security). "Key Elements of an Effective Export Control System." *Roadmap to Responsible Export Controls: Learning from the Past*. 2003.
http://www.exportcontrols.org/key_elements.htm. (02.05.2006).
- İMMİB. "İhracat Kontrolü Nedir?" *İhracat Kontrolü*.
<http://www.ihracatkontrol.org>. (08.08.2006).
- "Türkiye'nin İhracat Kontrol Mevzuatı." *İhracat Kontrolü*.
<http://www.ihracatkontrol.org>, (08.08.2006).
- Jones, Scott. "An Enlarging Europe: Implications for EU Nonproliferation Export Controls." *Working Papers*. European Union Center, the University of Georgia. <http://eu-center.org/Research/Working%20Paper/papers/37.Scott.A.Jones.doc>. (16.05.2006).
- Lee, Christine. "Core Elements of an Export Control System." *11 - 13 Dec. 2002, Bangkok, Thailand Southeast Asia Regional Forum on Transshipment Controls*. http://www.exportcontrol.org/library/conferences/1379/03-Lee_-_Legal_and_Regulatory_-_Day_1.pdf. (02.05.2006).
- MTCR. "The Missile Technology Control Regime."
<http://www.mtcr.info/english/index.html>. (02.05.2006).

- “Objectives of the MTCR.”
<http://www.mtcr.info/english/objectives.html>. (12.02.2006).
- NIS Export Control Observer, “Recent Developments in the NIS,” *Center for Nonproliferation Studies*. December 2003/January 2004.
http://cns.miis.edu/pubs/nisexcon/pdfs/ob_0401e.pdf. (16.07.2006).
- Nuclear Suppliers Group. “History of the NSG.”
<http://www.nuclearsuppliersgroup.org/history.htm>. (22.08.2006).
- Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons (OPCW). “Status of Participation in the Chemical Weapons Convention.”
<http://www.opcw.org/index.html>. (17.09.2006).
-
http://www.opcw.org/docs/cwc_eng.pdf. (16.07.2006).
- Polonya Ekonomi Bakanlığı. “Polish Export Control Laws & Regulations.”
<http://www.mgip.gov.pl/GOSPODARKA/DKE/English/Laws/ExportControl>.
(01.09.2006).
- TAEK. *Anlaşmalar*. <http://www.taek.gov.tr/uluslararası/anlaşmalar/npt.html>.
(05.06.2006).
- Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı. *History of the IAEA*.
<http://www.iaea.org/About/history.html>. (07.02.2006).
- Wassenaar Arrangement. “Genesis of the Wassenaar Arrangement,”
<http://www.wassenaar.org/publicdocuments/history.html>. (12.04.2006).
- “Genesis of the Wassenaar Arrangement.”
<http://www.wassenaar.org/publicdocuments/history.html>. (06.07.2006).
- “Control Lists.”
<http://www.wassenaar.org/controllists/index.html>. (06.07.2006).
- Zangger Komitesi. <http://www.zanggercommittee.org/Zangger/default.htm>.
(08.02.2006).

ÖZGEÇMİŞ

12 Şubat 1976 Kırklareli doğumluyum. İlk öğretimimi Yündalan Köyü İlkokulu, orta öğretimimi Kırklareli İmam Hatip Lisesi'nde tamamladım. Ortadoğu Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümünde 1994 - 2001 yılları arasında lisans eğitimi aldım. Zorunlu askerlik görevini 2001 yılında İzmir Maltepe Askeri Lisesi'nde kısa dönem er olarak tamamladım. Bir yıl süreyle bilişim sektöründe faaliyet gösteren bir firmada satış sorumlusu olarak çalıştım. 2003 yılından bu yana İstanbul Maden ve Metaller İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği Ar-Ge şubesinde Raportör Yardımcısı olarak çalışmaktayım. İşyerimdeki görevlerimin bir parçası olarak, ihracat kontrol alanında çalışmalar yapmaktayım.